

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Michaela Cíchová

**Historická a životopisná tematika v současné literatuře
pro děti a mládež**

Olomouc 2013

vedoucí práce: doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15. 4. 2013

.....

Děkuji doc. PhDr. Vlastě Řeřichové, CSc., za odborné vedení diplomové práce, poskytování materiálů, udílení cenných rad a podnětů a své nejlepší kamarádce Haně Přivřelové nejen za psychickou podporu.

OBSAH

ÚVOD	5
1. LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ	6
2. HISTORICKÁ PRÓZA	8
2.1. Analýza knih s historickou tematikou	10
2.1.1. Historie Evropy: Obrazové putování	10
2.1.2. Fiorella a hřbitov upírů	18
2.1.3. Legenda o svatém Václavovi	21
2.1.4. Příběhy českých knížat a králů	24
2.1.5. Život ve středověku	30
3. ŽIVOTOPIS V LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ	33
3.1. Analýza knih s životopisnou tematikou	35
3.1.1. Antonín Dvořák	35
3.1.2. České nebe	37
3.1.3. Hanin kufřík	41
3.1.4. Karel IV.	46
3.1.5. Píšu a sešit mi leží na kolenou	49
3.1.6. Zakázané holky	59
4. OBRAZ ČESKÉ MINULOSTI V SOUČASNÉ ČESKÉ HISTORICKÉ A ŽIVOTOPISNÉ LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ	65
ZÁVĚR	67
SEZNAM PRIMÁRNÍ POUŽITÉ LITERATURY	68
SEZNAM SEKUNDÁRNÍ POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	71

ÚVOD

Nejen literatura pro děti a mládež, ale literatura obecně zaznamenala po roce 1989 velký rozkvět. Po uvolnění napjaté situace se spisovatelům otevřela možnost svobodně publikovat. Spisovatelé už nebyli omezováni doporučovanými tématy a psali o tom, co jim bylo blízké. Sice následovalo vydávání i takových děl, která postrádala uměleckou hodnotu, ale rozšíření spektra knižního trhu poskytla čtenářům větší možnost volby.

I v dnešní době jsou knihkupectví přeplněná literaturou pro děti a mládež a člověka, který chce vybrat svým dětem kvalitní literaturu, čeká nelehký úkol. Široká produkce poskytuje paletu různých žánrů, motivů, zpracování i kvality. Hodnotná a kvalitní díla stále vycházejí, jen není vždy snadné je nalézt. Pomoci čtenářům mohou doporučení literárních odborníků. „Žádoucím korektivem hodnotících soudů o literatuře pro děti a mládež a zároveň garantem její umělecké kvality se v 90. letech a v současnosti stávají (vedle tradičních výročních cen nakladatelství Albatros) nové organizační aktivity: soutěž Zlatá stuha, Nadace Zlatý fond, cena Magnesia Litera a celostátní čtenářská anketa SUK – Čteme všichni.“¹

Historická i životopisná próza nepřináší dětem pouze zážitek z četby, ale rozšiřuje zároveň jejich znalosti a vědomosti. Pomocí historických a životopisných knih se čtenáři dozvědí nejen informace z historie, ale i mnohé zajímavosti, na které v učebnicích dějepisu nezbylo místo.

Diplomová práce si klade za cíl zhodnotit díla z oblasti historické a životopisné prózy vydaná po roce 2000. Cílem bylo analyzovat taková díla, která mohou dětem i mládeži přiblížit a ukázat náš národ v různých historických etapách. Po zhodnocení knih historické a životopisné prózy se pokusíme zamyslet nad tím, jak autoři pro děti a mládež v dnešní době nahlíží na naši minulost.

¹ URBANOVÁ, S. a kol. Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepce). Olomouc: Votobia, 2004, s. 321. ISBN 80-7220-185-9.

1. LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Pojem literatura pro děti a mládež se postupně vyvíjel v návaznosti na ustanovování literatury pro děti a mládež. V úplných počátcích se objevovala označení jako dětské spisy, spisy pro mládež, dětské čtení, dětské písemnictví. Používal se termín dětská četba, který označoval problematiku výzkumu dětského čtenářství. V dnešní době je znám užší termín dětská literatura.²

Literatura pro děti a mládež je tedy „*literatura přímo adresovaná dětem a mládeži; v širším pojetí též jiné literární texty, které přijímají jako svou četbu.*“³

Tato literatura se vyčleňuje především v příznakovém protikladu k literatuře pro dospělé. Oproti ní představuje relativně samostatnou oblast. Má vlastní žánrové priority, určitou míru nezávislosti na změnách v literárních směrech, ale o to užší závislost na příjemci a sociální realitě. Je adresována čtenářům nižšího věku, zejména od tří do šestnácti let.

V literatuře pro děti a mládež rozlišujeme dva druhy literárních textů podle zamýšleného adresáta:

- Díla *intencionální* – tvůrcem adresována záměrně dětským čtenářům a určují je také vnější znaky, například podtitul, edice, věková skupina čtenářů.
- Díla *neintencionální* – adresovány původně dospělým čtenářům, druhotně se však stala součástí dětské četby.

Témata a významy textu jsou v literatuře pro děti a mládež více transparentní, emotivní, názorná a směřuje k pozitivním hodnotám. Témata jsou také závislejší na postavení jedince ve společnosti a vzájemném zpětné úvaze dětí a dospělých. Důležitou složkou dětské literatury je ilustrace. V některých žánrech nebo publikacích dokonce převažuje nad literárním textem (leporela, obrázkové knihy nebo komiks).

² MOCNÁ, D. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 360. ISBN 80-7185-669-X.

³ MOCNÁ, cit. 2, s. 360.

Literaturu pro děti a mládež tvoří tři zdroje, které jsou spojeny s jejím vznikem.

- Žánry určené pro děti a mládež:
 - o folklorní, umělá a nonsensová říkadla,
 - o próza s dětským hrdinou,
 - o autorská pohádka pro menší čtenáře
 - o hrané a loutkové drama
 - o obrazová kniha.
- Žánry převzaté literaturou pro děti a mládež z folklorní a starověké literatury:
 - o mýtus,
 - o epos,
 - o bajka,
 - o pohádka,
 - o pověst.
- Univerzální žánry literatury pro děti a mládež a literatury pro dospělé:
 - o dobrodružná, vědeckofantastická, historická, biografická a detektivní próza,
 - o próza s dívčí hrdinkou nebo chlapeckým hrdinou,
 - o autorská pohádka,
 - o novodobé mytické prózy,
 - o poezie,
 - o drama,
 - o komiks,
 - o fantasy-literatura,
 - o literatura faktu.⁴

⁴ MOCNÁ, cit. 2, s. 360-362.

2. HISTORICKÁ PRÓZA

Tento historický žánr „na vysoké literární a odborné úrovni zpracovává zajímavé události dávné i nedávné minulosti. V širším chápání epické dílo zábavného, moralistního či dějepisného zaměření s výraznými beletristickými elementy a budované na chronologické ose.“⁵ Mezi historické žánry patří historický román, historická povídka nebo novela a historické drama.⁶

HISTORICKÝ ROMÁN

Historický román je označován jako „románová fikce o minulosti, již autor sám neprožil.“⁷ Historický román je označením pro román, jenž se odehrál v době, se kterou autor nemá vlastní zkušeností, svou fikci proto opírá o zprostředkované informace⁸, jimiž odkazuje do minulosti k historickým skutečnostem. Tyto skutečnosti by měly být vzdáleny od doby, kdy text vznikl, více než šedesát let. Po tomto časovém úseku ubývá přímých pamětníků a společnost se s danou skutečností seznamuje pouze zprostředkovaně z dokumentárních materiálů nebo historických studií.⁹

Jako samostatný žánr se rozvinul historický román na počátku 19. století. Bylo to v souvislosti s historismem, tj. „vědomím, že člověk nežije mezi časností a věčností, určován bohem, ale pohybuje se mezi minulostí a budoucností jako činitel změn podněcujících také rozvoj osobnosti.“¹⁰

⁵ MOCNÁ, cit. 2, s. 248.

⁶ LEDERBUCHOVÁ, L. Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie. Jinočany: H & H, 2002, s. 106. ISBN 80-7319-020-6.

⁷ MOCNÁ, cit. 2, s. 239.

⁸ MOCNÁ, cit. 2, s. 239.

⁹ LEDERBUCHOVÁ, cit. 6, s. 105.

¹⁰ MOCNÁ, cit. 2, s. 240.

HISTORICKÁ PRÓZA PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Historické myšlení se u dětí vyvíjí postupně, záleží na jejich životních a také literárních zkušenostech a vědomostech. Malé dítě vnímá zpočátku svět jako přítomnost. První zkušenost s vyprávěním o minulosti obdrží při setkání s pohádkou, která však neposkytuje poznání, že existuje minulost více nebo méně vzdálená a že je propojena s přítomností.

Znalost pohádkové minulosti uplatňuje také při četbě pohádky kompozičně velmi podobných bájí a pověstí. Malé dítě vnímá bájnou Libuši stejně jako krále a princezny z kouzelných pohádek. Během školní docházky a literární zkušenosti dítě pomalu rozeznává a odděluje pohádku od reality. Prvním takovým rozlišením jsou báje a historické pověsti, později přichází historické pověsti a nakonec i epická historická díla, mezi která patří romány, povídky a novely.¹¹

Díla pro děti a mládež s historickou i životopisnou tematikou vycházející od roku 1990 se od dříve vydávaných děl odlišují. Odvracejí se od zjednodušované interpretace událostí z dějin s cílem vytvořit jejich co nejvíce objektivní obraz. „*Její autoři se také snaží zasadit národní dějiny do evropského kontextu a současně ve čtenářích posilovat povědomí o národní příslušnosti. Patrný je rovněž obrat k dějinám všedního dne a skutečnost, že větší pozornost, než tomu bylo doposud, je věnována dějinám žen a dětí.*“¹² Mezi autory literatury s historickou a životopisnou se stále častěji objevují historici, což se odráží v kvalitě literaturou zprostředkovaných informací.

¹¹ GENČIOVÁ, M. *Literatura pro děti a mládež: (ve srovnávacím žánrovém pohledu)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 159-160.

¹² ŘEŘICHOVÁ, V. České dějiny pohledem současné literatury pro děti a mládež (Využití literatury pro děti a mládež ve výuce společenských věd). In: Beneš, Z. (ed.): *Historie a škola. Díl VI. Klíčové kompetence a současný stav vzdělávání v dějepise*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání - Divize nakladatelství Tauris, 2009, s. 87. ISBN 978-80-211-0571-3.

2.1. ANALÝZA KNIH S HISTORICKOU TEMATIKOU

2.1.1. Historie Evropy: Obrazové putování

Kniha Historie Evropy – obrazové putování vyšla v roce 2011 v nakladatelství Práh. Autorkou a ilustrátorkou je Renáta Fučíková, na textové části se však ještě podílela Daniela Krolupperová, odbornou správnost textu zajistila Václava Kofránková.

Renáta Fučíková vystudovala Vysokou školu umělecko-průmyslovou v Praze a kromě psaní se věnuje také kresbám knih pro děti, učebnic a časopisů. Ilustrovala také dva dětské baletní programy, plakát pro Národní divadlo a ve spolupráci s Českou poštou navrhla šest poštovních známek. V roce 2004 vytvořila plakát a dětského průvodce pro Muzeum české hudby v Praze. Pravidelně se účastní výstav s Klubem ilustrátorů dětské knihy, ale vystavuje i samostatně u nás nebo v zahraničí. Je členkou České sekce IBBY a sdružení ilustrátorů. Mezi její první ilustrace patří Letopisy Narnie I-VII z nakladatelství Orbis Pictus.

Za svou práci obdržela Fučíková řadu cen. Ocenění Zlatá stuha, které je udělováno za knihy pro děti a mládež, získala autorka v roce 1994 (ilustrace knihy Pohádky bratří Grimmů), 1995 (ilustrace knihy Pohádky Oscara Wildea), 1996 (ilustrace knihy Vyprávění ze Starého zákona), 2003 (ilustrace knihy Evropské pohádky), 2005 (ilustrace knihy Karel IV.), 2006 (ilustrace knihy Tomáš Garrigue Masaryk), 2007 (kniha Příběhy českých knížat a králů) a 2008 (kniha Jan Amos Komenský/ Comenius – His Life in Pictures – Leben in Bilder). Za výtvarné ztvárnění díla Vyprávění ze Starého zákona vyhrála ještě v roce 1997 druhou cenu v soutěži Nejkrásnější kniha, v roce 1998 byla díky této knize zapsána na Čestnou listinu IBBY v Dillí a v roce 1999 obdržela první cenu na Bienále ilustrací v Teheránu. V roce 2007 obdržela cenu nakladatelství Albatros za ilustraci ke knize Příběhy českých knížat a králů od autorky Aleny Ježkové. A o pět let později byla nominována na Astrid Lindgren Memorial Award 2012.

Kniha je ojedinělým dílem svého druhu a vznikala celé tři roky. S nápadem přišla sama Renáta Fučíková. Všimla si, že se na základní škole v hodinách dějepisu učí převážně

české dějiny a rozhodla se rozšířit znalosti žáků. V době, kdy dílo začalo vznikat, měla doma malého syna, a tak chtěla přiblížit evropské dějiny dětem také zábavnější formou.

„V roce 2008 můj syn končil pátou třídu základní školy. Sledovala jsem, co probíral v rámci vlastivědy o historii. Naše děti se tehdy na prvním stupni učily pouze události českých dějin, někdy nesmyslně podrobné, jindy naopak historicky nepodložené – jako třeba příběh o kněžně Libuši. Jsou to malí Evropané, a přesto o Evropě nevědí skoro nic. Zkuste se jich zeptat třeba na Viléma Dobývatele, Ludvíka XIV. nebo Petra Velikého. Řekla jsem si, že se pokusím tento nedostatek napravit. Pomocí stručného, ale barvitého vyprávění a emotivních obrazových vjemů.“¹³

Publikace je především určena čtenářům od deseti let, ale zajímavosti a různé informace zde najdou i dospělí. Od učebnic dějepisu se tato kniha liší tím, že se zabývá i dějinami všedního dne, odpovídá na běžné otázky a není zaměřena jen na bitvy a slavné události, přibližuje nám příběhy žen a dětí a všímá si rodiny. V knize najdeme dějiny Evropy od doby kamenné až po současnost.

Kapitoly nemají obvyklou strukturu danou názvem kapitoly a textem členěným na odstavce. Textu je v knize jen potřebné minimum, důraz je totiž kladen na obrazové vnímání čtenáře. Každá dvojstrana je ilustrována výjevem z dějin podtrhující danou dobu a celkem jich v knize najdeme sto čtyřicet. *„Zpočátku jsem si hrála s jednotlivými ilustracemi i sedm až deset dní. V závěru práce jsem ale musela zrychlit tempo, pak už jsem jednu dvoustranu malovala nejvýše tři dny.“¹⁴* Dějiny Evropy jsou ztvárněny na 448 stranách, které jsou rozděleny do 70 kapitol. Protože jde o rozsáhlé dílo, byl použit odlehčený typ papíru, přesto však dílo váží tři kilogramy. Dvoustranné kresby mají napomoci snadnějšímu zapamatování, stejně jako komiksová forma, kterou autorka využila vedle tradičního textu v odstavcích. Právě díky komiksu Fučíková čtenáři více přibližuje osobnosti evropských dějin. Nechává postavy promlouvat pomocí vět, které mohli tito lidé říci. Tak si čtenář spojí osobnost přímo s jejím výrokem. Už obal publikace, na němž tři postavy vedou rozhovor, čtenáři naznačí, že se v ní objeví komiksová forma. Barva písma je černá nebo bílá, záleží na barvě ilustrace.

¹³ FORMÁNEK, Š. *Rozhovor autorky s nakladatelem, Historie Evropy* [online]. [cit. 2012-11-23]. Dostupné z: <http://www.historieevropy.cz/rozhovor-autorek-s-nakladatelem/>

¹⁴ FORMÁNEK, cit. 13.

Rozsah kapitol koresponduje s autorčiným pohledem na význam evropských dějin. Ve středověku věnuje celou jednu dvojstranu Františku z Assisi, zatímco na jiných místech jsou na dvojstraně zachyceny události za sto let.

Za každou kapitolou se nachází obsáhlejší shrnutí toho, co čtenáři shlédli a přečetli na předchozích dvou stranách. V dolní části všech dvojstran časová osa názorně prezentuje klíčová data a události. Zpočátku má podobu lýka, postupně se ale mění v řetěz. Data tak neruší a nezahlcují čtenáře přímo v textu a lze si je snadno dohledat. „*A pak...a pak mi vždycky hrozně vadil takový ten exaktní pohled na dějiny. To ustavičné přepočítávání událostí na čísla. Taky jste jako žáci šileli z dějepisných diktátů? Taky jste se učili nazpaměť čísla a údaje, které tím ztrácely hlubší význam? Pak se všechno vykourilo z hlavy a dějepis byl noční můrou nebo zbytečnou prázdnotou.*“¹⁵ Tento úmysl zdůrazňuje autorka už na začátku celé knihy: „*Když si vybavujeme nějaký zážitek z dětství, jen málokdy si ho přesně datujeme. Ne proto, že bychom to nedovedli – spočítat se dá všechno. Ale pro onu událost přesná hodina ani datum nejsou vždy důležité. Podstatné je to, že jsme ji prožili. Že víme, s kým to bylo. Přemýšlíme, proč se nám určitá událost stala, a hledáme poučení a přínos, který nám dala. Podobně klíčové pro velkou dějinnou událost jsou její příčiny a původci, její dopad na společnost. Umístění v čase hraje významnou roli, teprve když děje i vzpomínky řadíme a srovnáváme.*“¹⁶

Jazyk díla je uzpůsobený a srozumitelný čtenářům. Autorka se úmyslně snaží vyhýbat přejatým výrazům a cizím slovům, aby si knihu mohly číst i děti sami bez pomoci dospělých.

Zajímavostí je také to, že kniha má svou vlastní internetovou stránku, na které se lze dozvědět něco o autorkách, které knihu tvořily; nachází se zde rozhovor autorek

¹⁵ HERMAN, M. *Historie Evropy, výjimečné obrazové putování pro děti od Renáty Fučíkové* [online]. [cit. 2012-11-23]. Dostupné z: http://www.citarny.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=3383:historie-evropy-fucikova-pro-deti&catid=22:naucne-knihy&Itemid=4158

¹⁶ FUČÍKOVÁ, R. a KROLUPEROVÁ, D. *Historie Evropy: obrazové putování*. Praha: Práh, 2011, s. 5. ISBN 978-80-7252-339-9.

s nakladatelem nebo různé recenze. Navštívíme-li tuto stránku, objevíme tam obsah knihy a můžeme si přímo i některé ukázky a hlavně ilustrace prohlédnout.¹⁷

Barvy, které ilustrátorka pro výjevy z dějin zvolila, mají v díle svůj účel. „*Obrázky v naší knize vycházejí ze symbolické barevnosti, kterou jsem přiřazovala jednotlivým úsekům dějin: jasně červená je barvou revoluce a násilí, okrová je barvou poklidu a rozkvětu, černá je barvou smrti a zmaru. Některé události jsem dokonce zobrazila jako výrazný výjev, jako znak, který si může čtenář jednou provždy zapamatovat: roztrženou ikonu, krvavou skvrnu, patra společenských vrstev, světlo lidského poznání.*“¹⁸

Názvy kapitol nejsou pojaty tak, aby nám jejich název prozradil, o čem se v kapitole dočteme. Kdo by čekal, že třeba za názvem Pravidla hry se skrývají dějiny Anglie ve vrcholném středověku. Názvy kapitol jsou umístěny vždy na pravé části dvojstrany, takže si název čtenář nejdříve přečte a než otočí list, má prostor k tomu, aby si něco představil nebo aby alespoň odhadl, o jaké události bude dále číst.

Číslování je umístěno klasicky ve spodní části stránek, pokud však kresba zasahuje i do míst, kde se mělo číslo nacházet, číslování chybí. Za poslední kapitolou se nachází abecedně řazený rejstřík s výslovností obtížných jmen nebo názvů, časovým údajem a číslem strany, které prozrazuje, kde heslo v knize hledat.

Celá kniha začíná v pravěku a již z názvu první kapitoly První lidé v Evropě je jasné, čím se bude převážně zabývat. Jako první si Fučíková všímá člověka neandertálského, jehož popisem zahajuje přehled evropských dějin. Po přečtení této kapitoly se dozvíme, proč nazýváme prvního člověka člověkem neandertálským. Název totiž dostal podle německého údolí Neandertal, kde byly nalezeny jeho pozůstatky. Tito lidé byli mnohem menší, než jsme dnes my, uměli využívat oheň a budovali si primitivní obydlí. Dalším typem lidí byli kromaňonci, ti své nástroje už vyráběli z kamene. Toto období je charakteristické také tím, že se zde objevuje první dělba práce a také třeba počátek zemědělství, které se mohlo začít rozvíjet díky oteplování, protože už nepřevažovala zima, a tak se z lidí sběračů mohli stát zemědělci.

¹⁷ FORMÁNEK, Š. *Historie Evropy*. [online]. [cit. 2012-11-23]. Dostupné z: <http://www.historieevropy.cz>

¹⁸ FORMÁNEK, cit. 13.

V období starověku se autorka věnuje krétské civilizaci, konkrétně kmenu Achájů, jenž je znám hlavně díky králi Agamemnónovi. Zmiňuje i pověst o městě Trója a dalších kmeny, jako jsou Etruskové nebo Keltové. Etruskové nám dnes mohou posloužit jako inspirace při výstavbě vodovodů. Jejich síť vodovodů totiž přežila tisíc let, což je obdivuhodné vzhledem k tomu, že neměli takové moderní technologie a další vymoženosti, jaké máme dnes my. Fučíková zobrazuje Kelty především jako vynikající bojovníky, ale připomíná i jejich zvyklosti a tradice. Jejich rok začínal 1. listopadu, kdy věřily, že se otevírá brána mezi světem mrtvých. To vlastně známe dodnes, když v listopadu slavíme Památku zesnulých. Jaro slavili už v únoru, kdy manželství, která nepřestála těžké zimní období, mohla být odvolána. V kapitole o starověkém Řecku je psáno, že původně se na olympiádě soutěžilo i v uměleckých dovednostech jako je hudba, zpěv nebo recitace. Na dvojstraně 35-36 je potom nejlépe vidět, jak autorka využila své malířské schopnosti. Nachází se zde totiž jen dva krátké odstavce souvislého textu a zbytek je vysvětlen pomocí obrazu a komiksových bublin, kdy si pomocí výroků postav lze představit, jak žili bohatí Řekové. Římané jsou známi náročnými výcviky svých vojáků. Aby si voják udržel fyzickou zdatnost, musel třikrát během měsíce uběhnout 15 kilometrů i s veškerou svou výzbrojí.

Fučíková vládu císaře Augusta charakterizuje mravním úpadkem rodiny, což bylo následkem zavedení nových zákonů. Rodiny, které měli více dětí, od státu obdržely finanční podporu. Ženy, jež nebyly provdány, platily speciální daň a svobodní muži nemohli dědit žádný majetek. Dodnes vděčíme Římanům za základy evropského práva.

Na konci jedenácté kapitoly, kdy autorka shrnuje římské umění, se objevuje zajímavá myšlenka o rétorice. Je zde uvedeno, že by v dnešní době mohla být více zastoupena v hodinách jazyka, například na úkor gramatiky, kterou za nás většinou už dokáže počítač.

Středověk je zachycen v knize od vzniku Byzantské říše až po osobnost Kryštofa Kolumba. I dnes se v byzantských chrámech nachází množství ikon, jež jsou poskládané do několika dlouhých řad. Význam takového množství ikon, měl vyvolat ve věřících představu, jaké to bude jednou na věčnosti.

Je pozoruhodné, že když v dobách středověku na ostrově Island někdo přednášel milostnou poezii, bylo to bráno jako urážka ženy, o níž se v básni mluvilo. V těchto kapitolách se věnuje autorka také Romům a jejich příchodu do Evropy, o nichž se ve školách

v dějepise neučí. Podporuje tak multikulturalismus, myšlenkový směr, který říká, že ve státě mohou žít lidé s různou kulturou, a který je opakem nacionalismu.

Zaměřuje se také na templáře, což byli rytíři chránící poutníky, kteří putovali do Svaté země, měli určena přísná pravidla. Sedmkrát denně se věnovali modlitbě, museli zůstat svobodní, nemohli se holit a při jídle jedli dva z jednoho talíře.

V době, kdy byly zakládány první univerzity, tak kvůli neshodám mezi studenty a vyučujícími na boloňské univerzitě několik vyučujících školu opustilo a šlo do Padovy, kde takto zde vlastně vznikla univerzita. Podobný způsob založení univerzity je znám také v Anglii, kdy univerzity v Cambridgi založili tentokrát ale nespokojení studenti z Oxfordu.

Dalším obdobím je novověk, který začíná uměním na rozhraní středověku a novověku a končí válkami o kolonie. Na konci 15. století hodnotí autorka historickou úlohu dominikán Girolama Savonaroly, který vystoupil proti představitelům církve, vyhnal Medicejce z města Florencie a položil základy křesťanské republiky. Zajímavé je, že si za pomocníky vybral právě malé děti, které měly kontrolovat své rodiče a hlásit mu nepravosti, jichž se dopustili. Zdůrazňuje tak významnou úlohu dětí v historii.

Fučíková zmiňuje v 16. století jména jako je José de Calasanz nebo Mary Wardorfová. Španěl Calasanz přispěl velkou měrou k tomu, že vznikla v Evropě první škola, v níž se za vzdělání neplatilo, protože Calasanz byl přesvědčen, že vzdělání je boží dar a nelze ho vyvážit penězi. Angličanka Wardorfová se zasloužila o založení řádu, kde mohly být vzdělávány i neurozené dívky.

Za dob krále Ludvíka XVI. žil slavný autor známých komedií Molière, kterého měl král v oblibě. Dokonce šel za kmotra Moliérovu synu. Když Ludvík někdy pořádal slavnostní obědy, všichni dvořané museli stát a přihlížet, jak hoduje.

Rohlíky se dostaly do Evropy v 17. století, když byla Vídeň osvobozena od Turků, a pekly se ve tvaru půlměsíce. Anders Celsius je dodnes známý svou stupnicí, kterou dokážeme změřit teplotu, ale kdo ještě dnes ví, že bod varu měl 0 stupňů a sto stupňů měl bod mrazu? Měřítka, jak je známe my, převrátil pak Carl Linné.

Když Josef Ressel vyzkoušel svůj vynález – lodní šroub na parníku, stroj se pokazil a bylo mu zakázáno dělat další takové pokusy, takže zásluha mu byla uznána až po jeho smrti.

Revolucionáři ve Francii chtěli změnit svět a dokonce začali měnit čas a kalendář. Do této doby fungoval kalendář již od dob starověku v šedesátkové a dvanáctkové soustavě. Francouzi se ale rozhodli, že vše přepočítají do soustavy desítkové. Začátek letopočtu byl tedy stanoven od vyhlášení republiky, týden byl dlouhý deset dní, každý den měl deset hodin a každá hodina sto minut. Měsíce a dny v týdnu byly přejmenovány. Samozřejmě se takový kalendář neudržel, a tak upadl do zapomnění.

Na straně 335 si lze všimnout, jakým stylem jsou psány informace v odstavcích na dvojstranách. Nacházíme se v novověku v 19. století, kdy autorka čtenářům představuje skauting. „*O něco později vzniklo významné světové hnutí skauting, jež nabízelo dětem všech společenských vrstev rozvoj jejich schopností – tělesných, duševních a především mravních. Slovo scout znamená průzkumník či pozorovatel. Hnutí pocházelo z Anglie, jeho zakladatelem byl britský generál Robert Baden-Powell. Myšlenkovou náplň mu daly knihy slavného amerického spisovatele Ernesta Thompsona Setona – učily děti, jak žít v souladu s přírodou.*“¹⁹ Z úryvku lze vidět, že knihu si mladí čtenáři opravdu mohou číst i sami bez pomoci dospělých. Pokud se v textu nachází nějaké slovo převzaté z jiného jazyka, autorka vždy jeho význam vysvětlí a poukáže, ze které země pocházelo a kdo je jeho zakladatelem. Odstavce nejsou rozsáhlé, takže nezahlcují spoustou informací, ale podávají opravdu základní informace.

Na dvojstraně 354-355 jsou velmi dobře znázorněny rozdíly mezi výtvarnými směry. Autorka jeden obraz totiž nakreslila jak v impresionismu, tak v symbolismu, expresionismu, fauvismu, futurismu a kubismu. Čtenáři proto snáze a rychleji pomocí obrazu pochopí rozdíly mezi jednotlivými směry.

Závěrečná část knihy je věnována dějinám moderní doby. Začíná počátky designu a dalších nových uměleckých směrů a končí v současnosti. Posledním letopočtem, který najdeme na časové ose, je rok 2011, kdy byla v CERNU stabilizována na tisíc sekund v urychlovači antihmota. Do období moderních dějin patří například tato jména osobností, která stojí za to si připomenout: Charles Darwin, Gregor Johann Mendel, Alexander Graham Bell, Albert Einstein, Sigmund Freud, Josif Vissarionovič Stalin, Nikita Sergejevič Chruščov,

¹⁹ FUČÍKOVÁ a KROLUPEROVÁ, cit. 16, s. 335.

Jan Pavel II., Margart Thatcherová nebo Václav Havel. Všechny tyto osobnosti se velkou měrou podílely na událostech, které nějak změnily dějiny Evropy, ať už v tom dobrém, nebo špatném slova smyslu.

Autorka si klade otázku, proč číst tuto knihu, proč je dobré znát historii? Od Marca Tullia Cicera pochází tento citát: „*Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis.*“ – „Dějiny jsou svědky časů, světlem pravdy, živou pamětí, učitelkou života a poslem minulosti.“ V závěru knihy Fučíková vyslovuje přesvědčení, že pokud se nám dnešek zdá šedivý, jednoho dne bude jistě mít výraznou barvu. Proto je důležité, abychom dobře prožili i tento přítomný okamžik, který se nám zdá nepodstatný, šedivý. Vždyť všechny velké věci vznikly z něčeho malého, co muselo nejdříve dorůst. Nikdy totiž nevíme, zda se zrovna my nestaneme hrdiny naší doby. A koho považuje autorka knihy za hrdiny? „*Hrdiny zítřka nejsou ti, kdo mají efektnější účes, znakovější boty nebo více přátel na síti. Hrdiny zítřka budou ti, kdo znají osudy a trápení svých předků a zároveň jim nejsou lhostejné osudy a trápení jejich potomků. Hrdinové zítřka budou myslet na budoucnost svého domova, světadílu i celé planety.*“²⁰

Spisovatelka plánuje pro děti letos vydat další knihu. „*Chci říct chlapcům, ale i dívkám těšte se, jestli to dobře dopadne, tak příští rok bude kniha o českých hokejstech, ale už z 50. let, vlastně příběh českého hokeje O rytířích ledu pro děti, nejen pro kluky, ale i pro holky. A na pozadí toho hokeje se ukáže vlastně, jak těžká byla historie, jak osud lomcoval i s takovými postavami, které my dnes nosíme na rukou a tehdy byli věznění a persekuováni.*“²¹

²⁰ FUČÍKOVÁ a KROLUPEROVÁ, cit. 16, s. 428.

²¹ ČESKÝ ROZHLAS. Renáta Fučíková - ilustrátorka a grafička - ČRo Region, Středočeský kraj - zprávy, hudba, humor (Český rozhlas) [online]. [cit. 2012-11-23]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/strednicechy/tandem/_zprava/renata-fucikova-ilustratorka-a-graficka--1034328

2.1.2. Fiorella a hřbitov upírů

V pořadí třetí kniha v sérii historických dobrodružství Fiorelly pro děti a mládež autora Vlastimila Vondrušky nese název Fiorella a hřbitov upírů. Cyklus próz s hlavní hrdinkou Fiorellou je situován do Prahy za vlády Rudolfa II. a na pozadí dobrodružství se autor zabývá i každodenním životem nejen obyčejných lidí.

V první knize Fiorella a Bratrstvo křišťálu z roku 2006 pátrá Fiorella a její dva kamarádi po ukradeném stříbře a vrahovi. Když se jim podaří záhadu vyřešit, Fiorella přinese přívěšky s kouskem křišťálu a tři kamarádi si slíbí čistotu a pravdu a vznikne Bratrstvo křišťálu. Ve druhém příběhu s názvem Fiorella a záhada mrtvého netopýra (2007) vyšetřuje Bratrstvo křišťálu hned tři vraždy. Snaží se zjistit, kdo je vrahem a proč u zavražděných vždy zanechá mrtvého netopýra. Tentokrát se setkají i s inkvizicí, ale vraha se jim podaří odhalit dříve, než inkvizice stačí někoho upálit, a zachrání tak nevinné občany.

Další příběh Fiorella a hřbitov upírů vyšel v roce 2012. Bratrstvo řeší záhadu dvou zavražděných lidí, jejichž krk je nejspíš rozdrásán upírem.

Fiorella i její kamarádi bydlí v Praze poblíž Staroměstského náměstí. Je dcerou alchymisty, který pracuje na dvoře Rudolfa II. Do Prahy přišli z Benátek, a protože má otec mnoho práce a alchymii mohou vykonávat jen muži, převléká se Fiorella za chlapce Rafaela a otci pomáhá. Nejmladší člen Bratrstva křišťálu Martin je také nejmenší. Jeho otec Cyprián pracuje jako písař a přestože má Martin rád jídlo a pořád na něj myslí, když hrozí nebezpečí a musí utíkat, je navzdory své zavalité postavě neobyčejně hbitý. Lukáš, syn platnéře, kterému se Fiorella líbí, vystupuje na veřejnosti jako vedoucí Bratrstva, ve skutečnosti má však hlavní slovo Fiorella.

Hlavní zápletka se odehrává na hřbitově v Nuslích. Místní zde najdou v krátké době hned dva zavražděné lidi a páter Vilém, nuselský rychtář Benedikt ani sedlák Vospálek si neví rady. Správně by měli povolat inkvizici, ale rozhodnou se, že musí začít pátrat i oni, nebo inkvizice upálí nevinné lidi. Požádají tedy o pomoc Bratrstvo křišťálu. Inkvizice si děti nevšímne tak jako dospělé, kteří by se jí pletli do cesty. Spolu s dospělými se domluví, že se jeden z nich bude vydávat za sedlákovu neteř a Fiorellu napadne, že by si neteř mohla s sebou přivést kamarádku. Protože kluci v dívčích šatech nevypadají přesvědčivě, rozhodnou

se požádat o pomoc kamarádku Lucii, jež je sklepnicí v šenku U Zlatých šišek a ráda nosí výstřední šaty. Spolu s Fiorellou se ubytují u sedláka Vospálka a začínají s pátráním. Prvním zavražděným byl nuselský opilec Ondřej, který propil svou chalupu, a tím druhým vdovec a cechmistr spojeného cechu zámečníků, hodinářů a orlojníků mistr Damián ze Starého Města pražského.

Hned první večer se dívky vydají na hřbitov a zahlédnou tam upíra, který zahazuje hlínu na jednom z hrobů. Když ho chtějí ze hřbitova dále sledovat, nikde ho neuvidí. Lukáš s Martinem mezitím pátrají v domě mistra Damiána a vyslechnou hospodyně a dva tovaryše, od kterých se ale dozvědí jen to, že se vdovec Damián měl znovu oženit s mladou dívkou Johankou a že mu minulý týden zavraždili v Norimberku syna.

Inkvizitor Dominicus, jenž přijede do města, je shodou okolností syn zavražděného mistra Damiána. Po příjezdu inkvizice do Nuslí zavládne u lidí ještě větší strach z toho, co přijde. Fiorella a její kamarádi nezhálí a snaží se pokročit v pátrání. Vypytávají se místních obyvatel a dozví se, že mistr Damián byl zavražděn u hrobu mladé dívky Markytány, se kterou kdysi čekal dítě. Markytána zemřela při porodu, její rodiče prodali statek sedláku Vospálkovi a odstěhovali se.

Martin s Lukášem mezitím objeví ve vinohradu poblíž hřbitova masku a černý plášť, a tak je zřejmé, že se nejedná o nadpřirozenou postavu, ale že se za upíra převléká někdo z lidí. Bratrstvo zjistí, že hrdlo mohl dotýčný rozdrásat jen pomocí velkých kleští, s nimiž pracují lidé z cechu zámečníků, hodinářů a orlojářů. Než stihnout vypátrat, že kleště chybí v dílně zavražděného mistra Damiána, zavraždí vrah rychtáře Benedikta a inkvizice obviní z jeho smrti pátera Viléma. Dříve než jej však inkvizice stačí upálit na hranici, dokáže přes všechna úskalí a nástrahy Fiorella a její kamarádi, že vrahem není páter Vilém, ale sám inkvizitor Dominicus, syn zavražděného mistra Damiána.

Na konci je Lucie přijata za svou statečnost a pomoc mezi Fiorellu, Martina a Lukáše a stane se čtvrtým členem Bratrstva křišťálu.

Vondruška pomalu rozvíjí v knize rodící se vztah Fiorelly a Lukáše. Stále jde jako v předchozím díle jen o pár polibků o samotě a mezi ostatními to tají. Jejich vztah se nikam dále neposunul. Můžeme se těšit, že se třeba dále rozvine během dalšího dobrodružství, kdy už bude Bratrstvo pátrat ve čtyřech.

Ve dvaceti pěti kapitolách se autorovi podařilo vytvořit další detektivní zápletku z doby Rudolfa II. Každá je rozdělena na několik dalších dílů, které odděluje nakreslený klíč. Už obálka knihy naznačuje, že se bude jednat o příběh, jehož hlavní zápleтка bude na hřbitově a že protivníkem Bratrstva bude upír. Na začátku publikace se nachází mapka části Prahy, kde se příběh odehrává. Místa v ní zakreslená odpovídají skutečnosti, pouze názvy ulic a domů jsou dnes jiné.

V díle nalezneme obraz rudolfínské Prahy a dozvídáme informace o životě obyčejných lidí žijících v této době. Po jazykové stránce je kniha velmi čtivá, protože epičnost příběhu autor podtrhuje častým užitím přímé řeči. V textu se často objevují archaismy, jež dodávají příběhu historický ráz. Ty ale nejsou nikde vysvětleny, což je škoda, protože mladší čtenáři už dnes tato slova neznají. Možná je však záměrem autora, aby si čtenáři vyhledali o středověku další informace a prohloubili tak své znalosti.

Autor vystudoval historii a etnografii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, pro Národní muzeum v Praze vytvořil řadu expozic a výstav a společně s manželkou založili sklárnu Královská huť v Doksech.

Od roku 2009 se věnuje už jen psaní knih. Vydal již více než 50 vědeckých studií, přes 30 historických románů určených dospělým, 15 populárně naučných a vědeckých knih a několik knih pro děti a mládež, napsal dvě divadelní hry a scénář k historickému filmu Jménem krále, jemuž byl předlohou příběh z jeho knihy Vražda v ambitu. Za své dílo získal v roce 2005 cenou Zlatá stuha IBBY za Významná sídla české šlechty v kategorii Literatura faktu a uměleckonaučná literatura pro mládež. Řadí se mezi jednoho z prvních autorů, který píše detektivky s historickým námětem pro děti.

2.1.3. Legenda o svatém Václavovi

Zakladatelka pražského nakladatelství Meander Ivana Pecháčková vydala v roce 2008 na motivy svatováclavských legend k výročí 1100. let od narození sv. Václava Legendu o svatém Václavovi. Kniha z edice Pražské legendy je čtvrtou v pořadí, předcházely jí v roce 1997 Legenda o Pražském Jezulátku líčící vznik a osud sošky, v roce 2000 Legenda o Golemovi soustřeďující se na pokus studenta z Heidelbergu Golema oživit a roku 2001 se v leporelu Ruce pro Pražské Jezulátko vrací k zázračné sošce. Autorka vystudovala Fakultu výrobně ekonomickou VŠE v Praze a od roku 1990 se živí jako nakladatelka a překladatelka knih z anglického jazyka.²² Ilustrace ve stylu středověkých iluminací pro publikaci navrhla Jarmila Marešová.

Na obalu publikace je vyobrazen svatý Václav s kopím a štítem na koni v červeném plášti, který symbolizuje mučednickou smrt. Uvnitř knihy se nachází minimum ilustrací, které celý text podtrhují.

V osmi kapitolách autorka přibližuje život a osobnost knížete Václava. Jejich názvy působí možná někdy trochu nezvykle. Například v kapitole Zrození hvězdy je popsán příchod svatého Václava na svět jako paralela k narození Ježíše Krista. Podle legendy se totiž při křtu malého dítěte objevila nad hradem Stochov hvězda. V názvu kapitoly však hvězdou autorka nepochybně myslela osobnost Václava. „*A tehdy na obloze nastal podivný úkaz: nad hradem se rozsvítila jasná hvězda nebývalé velikosti.*“²³ Když se narodil Ježíš, anděl zvěstoval jeho narození prostým pastýřům. „*Starý šedivý ovčák, který se v podhradí staral o stádo oveček, se to ráno také vzbudil časněji než jindy. S úžasem pozoroval hvězdu planoucí přímo nad hradem.*“²⁴ I při narození malého Václava směřovala hvězda lidi k hradu Stochov. Když ovčák dorazil na hrad, použil podobná slova, která řekl při zvěstování narození anděl. „*Budiž sláva a chvála Pánu našemu! Bud', náš milý Bože, ochráncem a pomocníkem budoucímu*

²² ŠUBRTOVÁ, M. et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. II., Čeští spisovatelé*. Praha: Libri, 2012, s. 309. ISBN 978-80-7277-506-4.

²³ PECHÁČKOVÁ, I. *Legenda o svatém Václavovi*. Praha: MEANDER, 2008, s. 7. ISBN 978-80-86283-54-8.

²⁴ PECHÁČKOVÁ, cit. 23, s. 8.

vládci.“²⁵ Příběh Ježíše Krista, který je vzorem pro mnoho věřících lidí, přetrval dodnes stejně jako osobnost Václava, patrona Země české a oba dva mohou být dnes inspirací tím, jaký život žili.

Kapitola Postřižiny nemá nic společného s dílem Bohumila Hrabala. „*Ve Vltavě neuplynulo mnoho vody a knížecí syn dorostl do let...*“²⁶ Začíná jako nějaká pohádka a vypráví o staroslovanském zvyku. Ve středověku byly postřižiny obřadem symbolizující přerod dítěte v mladého muže. Poprvé byly podle tohoto zvyku chlapcům ostříhány dlouhé vlasy. Ty potom darovali papeži na důkaz svého odevzdání se a zbožnosti.

S legendou o sv. Václavovi bývá spjata legenda o sv. Ludmile, jeho babičce. Pecháčková se v části knihy věnuje i osobnosti této světice. Ludmila Václava vychovávala a díky svému laskavému srdci a zbožnosti mu byla dobrým příkladem a vzorem. Po její smrti se Václav hlásil k jejímu odkazu a začal ji ctít jako první českou světici. Svou matku Drahomíru, která stála za její smrtí, nechal z Prahy vyhostit.

Václava neukazuje Pecháčková jen jako panovníka řídícího svou zemi z hradu, nýbrž vyzdvihuje jeho opravdový zájem o život lidu. Často se oblékl do prostých šatů a obcházel chudé lidi, kterým dával, co potřebovali. Jednou knížete přistihli myslivci, jak krade dřevo, a zbili ho holemi. Ani v takové chvíli se neprozradil, ale nesl následky do poslední rány, aniž by využil svého urozeného původu.

Životopisy světců sloužily vždy jako inspirace, jak vést dobrý život. Pecháčková zachovává tuto zvyklost a zobrazuje i Václavovy každodenní návyky: často se postil, aby se posílil ve víře, a pod knížecím rouchem nosil hrubě tkaný šat. Věřil, že pro Krista není důležité to, jak člověk vypadá, ale to, jak jedná s druhými a jak se k druhým lidem chová. Je příkladem toho, že bohatý život pro Krista může žít každý a je jen na nás, čeho se ve svém životě zřekneme a čemu dáme přednost.

Václavova zbožnost a mírumilovnost se nelíbila jeho bratru Boleslavovi. Matka ho už od mládí vychovávala k tomu, aby usiloval o trůn. Rozhodl se tedy, že svého bratra nechá

²⁵ PECHÁČKOVÁ, cit. 23, s. 9.

²⁶ PECHÁČKOVÁ, cit. 23, s. 11.

zavraždit. Pozval ho na svůj hrad v Boleslavi a celý den se dobře bavili. Druhý den ráno, když šel Václav na ranní mši, ho nechal zabít, vyvraždil všechny jeho příznivce a usedl na knížecí trůn.

Pecháčková také připomíná legendu, která praví, že Václav Zemi českou nikdy neopustil. Václav prý požádal sv. Petra, aby zde mohl zůstat, a přebývá v hoře Blaník, kde hlídá blaho země. Jen na svůj svátek se podívá do nebe, před půlnocí, kdy se ozývá svatováclavský chorál, se ale vrací zpět. Tuto legendu dokládá dvěma příběhy o blanických rytířích.

V poslední části zmiňuje autorka Paládium Země české a vysvětluje čtenářům, co to je a odkud se vzalo. Paládium je zlatý reliéf Panny Marie s Jezulátkem. Přinesli jej na Moravu Cyril a Metoděj a věnovali ho při křtu kněžně Ludmile. Nebo se také vypráví, že před obřadem křtu přinesla Ludmila pohanské bůžky a Metoděj je nechal roztavit a nechal odlít obraz Panny Marie. Václav ho nosil po celý život, a tak měl památku po babičce neustále u sebe. Než byl v Boleslavi zavražděn, stihl jeho sluha Podiven tento obraz ukrýt do země. Za panování Vladislava obraz našel sedlák a odnesl ho do své chalupy, obraz se však vždy záhadně vrátil na své místo v zemi. Nakonec byla na tom místě postavena kaple a obraz v ní spočíval na oltáři. Od té doby začali lidé na toto místo putovat, aby Panně Marii předložili své prosby. Během husitských válek Boleslav dobyli orebité a celé město vyplenili. Po těchto válkách pak nechali kněží udělat reliéf nový a nazvali jej paládiem, které lidé uctívali a také tím prosili sv. Václava o ochranu.

Svatý Václav je dnes často v povědomí lidí jen jako jezdecký pomník na Václavském náměstí. Spousta panovníků jej však uctívala jako patrona této země a od středověku se konaly poutě z Prahy do Mladé Boleslavi k uctění jeho památky. Je tedy dobré si v dnešní době osobnost sv. Václava připomínat, aby neupadl v zapomnění. Byl to totiž on, kdo „svým státnickým uměním a neochvějnou křesťanskou vírou zachoval českému národu obklopenému mocnými sousedy právo na existenci.“²⁷

²⁷ PECHÁČKOVÁ, cit. 23, s. 5.

2.1.4. Příběhy českých knížat a králů

Další dílo Aleny Ježkové, tentokrát ale z nakladatelství Albatros, se zabývá českým panovnickým rodem Přemyslovců. Na sto třiceti stranách se jí v této knize podařilo zachytit devět osudů panovníků z tohoto významného rodu. Publikací autorka tématem volně navazuje na své dílo *Staré pověsti české a moravské* z roku 2005. Ilustrace opět vytvořila Renáta Fučíková a jsou umístěny vedle textu, nebo je jim věnována celá dvojstrana.

Všech devět kapitol vždy začíná krátkou předmluvou, ve které se Ježková zamyslí nad danou dobou. Potom následuje příběh, jehož první věta je celá psána velkými písmeny, stejně jako zamyšlení před kapitolou. Délka kapitoly závisí na významnosti osobnosti, o níž autorka vypráví. O Oldřichovi a Boženě nebo Vladislavu I. je v knize jen krátký příběh, nejdelší kapitolou, která má pět částí, je vyprávění Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny. Text obsahuje minimum letopočtů, autorka je uvádí, jen pokud jsou opravdu důležité. Čtenáři tak nejsou zbytečně zahlceni čísly jako v učebnicích dějepisu, jež se věnují tomuto tématu českých dějin. Osobnosti v knize byly spřízněny jedním rodem, a tak se v příběhu o jedné z nich objevují i další, ale jen okrajově. Jejich osudům je věnována samostatná kapitola. Čtenář má tak možnost propojovat si vztahy a události, jedná se převážně o navazující příběhy. Přebal knihy s ilustrací má červenou barvu a všechny stránky nejsou bílé, ale mají hřejivou oranžovou barvu, která příjemně působí na čtenáře. A proč by měli tuto knihu číst lidé nejen v Čechách, ale i na Moravě a ve Slezsku? Odpověď hledejme u Martina Reissnera. „Ježková tentokrát sleduje ku škodě Moravanů a Slezanů jen děje české, na druhé straně jsou to všechno události, které musí i nejzarytější kulturní autonomisté východní části státu vnímat jako podstatné a neopomenutelné. Vždyť nejde vskutku o nic jiného nežli o osudy hlav českého státu od konce 10. století až do symbolického bodu zlomu, 29. listopadu 1378, kdy zemřel český král a římský císař Karel IV.“²⁸

Celá kniha je uvedena citátem Vladislava Vančury: „A jako je vztah mezi řečištěm a proudem, tak jsou podobné vztahy mezi konáním člověka a činy lidí ostatních, neboť žádnou

²⁸ REISSNER, M. Blízké vzdálené české dějiny. In: *Ladění: časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2008, roč. 13, č. 1, s. 11. ISSN: 1211-3484.

*bytost a žádnou sílu nelze oddělit od společných věcí života.*²⁹ Pravděpodobně ho autorka vybrala proto, aby zdůraznila důležitost jedince ve společnosti. Všechno naše konání ovlivňuje lidi kolem nás a nelze žít bez společnosti.

Na co se autorka zaměřila? V první kapitole pojednává o životě knížete Boleslava II. a především o osobnosti biskupa Vojtěcha. Vojtěch byl jedním ze sedmi dětí knížete Slavníka a jeho ženy Střezislavy. Když byl ještě malý, velmi těžce onemocněl a rodiče se báli, že brzy zemře. Pomodlili se proto za jeho život a slíbili Bohu, že pokud chlapec přežije, zasvěť mu jeho život. Vojtěch se uzdravil a kníže na slib nezapomněl. Zajistil Vojtěchovi potřebné vzdělání a poslal ho na školu do Magdeburku, kde strávil celkem devět let. Potom v Praze pomáhal biskupu Dětmarovi a po jeho smrti nastoupil na jeho místo. Boleslav II. se obával, že rod Slavníkovců, ze kterého Vojtěch pocházel, ohrozí postavení Přemyslovců. Tím, že ho jmenoval biskupem, podléhal Vojtěch jeho moci a kníže se už nemusel ničeho bát. Na nějaký čas odešel nový biskup do kláštera v Římě, a když se vrátil, přišli s ním i benediktinští mši a usadili se na dnešním Břevnově. Tak byl v Čechách založen první mužský klášter. Zanedlouho se však zklamaný Vojtěch vrací opět do Říma. Když byli Slavníkovci na Libici vyvražděni a byla za ně sloužena mše svatá, říká se, že v ten samý čas sloužil mši i Vojtěch. Ten ale o smrti svého rodu nic nevěděl. V jedné chvíli se zastavil. Když se probral, řekl: *„Byl jsem, bratři, nad hroby svých blízkých v libickém kostele a sloužil jsem mši za jejich spásu. Podívejte, ztratil jsem tam jednu ze svých rukavic.”*³⁰ Vojtěch zemřel v Prusku, kde hlásal křesťanství, ale pohané ho umučili k smrti. Boleslav Chrabrý pak jeho ostatky vyměnil za stejnou váhu ve zlatě a pochoval jej v Hnězdně.

Příběh Oldřicha a Boženy je zpočátku zdoluhavý, jelikož autorka polovinu kapitoly vypráví o lovu. Snaží se tak poukázat a podrobněji nám přiblížit zvyky té doby. Jakmile se z něj vracel, všiml si prosté ženy Boženy. Druhý den jí hned poslal šperky a šaty. Když za ním přijela na hrad, na nic se nečekalo a připravovala se svatba. Zvědaví hosté se knížete při hostině ptali, zda je pravda, že Božena není z urozeného rodu. Král mu odpověděl, že kníže Přemysl se přece na trůn dostal přímo z pole.

²⁹ JEŽKOVÁ, A. *Příběhy českých knížat a králů*. Praha: Albatros, 2007, s. 5. ISBN 978-80-00-01999-4.

³⁰ JEŽKOVÁ, cit. 29, s. 21.

Další příběh naší historie o netradičním nalezení nevěsty se traduje o Břetislavu I. V tomto příběhu si lze všimnout, jak autorka dokáže postavy psychologicky prokreslit. Nepopisuje v knize jen pouhá fakta a události, ale přibližuje postavy trochu více, než jen jak je známe z učebnic dějepisu. Proto je kniha výbornou pomůckou pro učitele, kteří nechtějí mluvit pouze o strohé teorii, ale rádi by výuku dějepisu něčím zpestřili. Když Břetislav, syn Oldřicha a Boženy, dospěl, svěřil mu otec Moravu, kde měl vládnout. Když si vybíral nevěstu, nikomu neřekl její jméno a vydal se s družinou na cestu. Jeho cílem byl klášter ve Svinibrodu v Bavorsku. Z něj se mu podařilo unést dceru bavorského markraběte Jitku. Po Oldřichově smrti převzal vládu a zasadil se o to, že ostatky biskupa Vojtěcha byly převezeny do Prahy.

V kapitole o králi Vladislavovi I. se čtenáři dozví o jeho tažení s Fridrichem Barbarossou na italské město Milán. Těsně před cílem byla celá družina nucena zastavit, protože se ocitli před rozvodněnou řekou. Kdyby se snažili ji přebrodit, spousta mužů by padla. Zatímco se vojáci radili s císařem Fridrichem, tři čeští pánové se jeli porozhlédnout po okolí. Těm se podařilo řeku přejít, a tak se téměř celé vojsko dostalo na druhou stranu a začalo útočit na Milán. Čeští páni dostali za odměnu od císaře nové erby. Říká se, že za pomoc jej dostal i český král Vladislav. Na erbu měl v červeném poli dvouocasého stříbrného lva.

Další osobností v knize je Anežka Česká. Anežka byl dcera Přemysla Otakara I. a už když jí bylo sedm let, otec ji zasnoubil římským králem Jindřichem. Vzápětí poslali mladou Anežku na dvůr Leopolda Babenberského. Měla se tam naučit, jak se správně chovat u dvora. Až do čtrnácti let jí tedy dělala společnost Leopoldova dcera Markéta. Dívky se od sebe lišily jako den a noc. Markéta měla ráda turnaje a slavnosti, Anežka zase ráda navštěvovala chudé ve špitálu. Když nastal den příjezdu Anežčina ženicha Jindřicha, Anežka byla nesvá. Markéta jí takového ženicha záviděla, ale nebyla to ona, kdo svatbu překazil. Leopold si uvědomil, jakou moc by Přemyslovci dostali, a tak si Jindřich vzal Markétu a Anežka se vrátila do Prahy. Ani další nabídky k sňatku nikdy nepřijala. Díky své přítelkyni řeholnici Kláře se totiž rozhodla, že vstoupí do kláštera. Spousta lidí jí to rozmlouvala, Anežka však pro to měla svůj důvod. „*Já jsem se narodila jako princezna. Ale to je pro mne málo. Chci se starat o všechny bezbranné, kteří nemají, kdo by jim pomohl. Myslím, že jen králové mají moc měnit svět? Svět změníš i tak, že nasytíš jediného hladového, vyléčíš nemocné, dáš naději umírajícímu... A já věřím, že tak je dobré žít. Podle své touhy a s láskou pro ty, kterým Bůh nadělil méně než*

nám.“³¹ Obětavě a s radostí sloužila Anežka ve špitále v klášteře Na Františku všem potřebným. Jen jedna událost ji přinutila klášter na krátko opustit. Její bratr Václav se přel se svým synem Přemyslem, který se nechal prohlásit mladším králem po obsazení Pražského hradu. Podařilo se jí však tyto dva muže usmířit dříve, než kvůli nim zemřela spousta nevinných lidí, a české země měly opět pouze jednoho krále.

Václavu I. se narodili dva synové, Vladislav a Přemysl. Vladislav jezdil s otcem na výpravy a jednání, zatímco Přemysl získával vzdělání, aby se z něj stal jednou duchovní. Učil se dobře a nejvíce jej zajímaly hvězdy. Když se Přemysl zeptal hvězdáře, co říkají hvězdy o něm, odpověděl mu, že z něj bude velký člověk. Přemysl toužil být králem, ale věděl, že právo být králem má jeho bratr, který je prvorozený. Ve čtrnácti letech mu otec jednoho dne sdělil, že jeho bratr zemřel. Když se o rok později vzbouřil proti otci, Anežka jejich spor urovnala. V osmnácti letech si vzal za ženu Markétu Babenberskou, které bylo v té době skoro padesát let, a po smrti otce mohl místo něj konečně vládnout. Protože Markéta byla starší, prvního syna Mikuláše mu porodila dvorní dáma Anežka. Mikuláš ale byl nemanželský syn a nemohl se stát nástupcem. Markéta sama odešla do kláštera, protože věděla, že králi dát dědice už nemůže, a Přemysl si vzal vnučku uherského krále Kunhutu. Ta mu porodila vytouženého dědice, syna Václava. Přemysl však mířil ještě výš, chtěl získat římskou korunu. Tu ale získal Rudolf Habsburský, s nímž pak vedl spory. Zároveň na Přemysla tlačil Záviš z Falkenštejna z rodu Vítkovců, proto Rudolfovi ustoupil. Nemyslel to ale vážně a vyzval proto Rudolfa k bitvě na Moravském poli. Pomoc od Záviše odmítl, a tak roku 1278 v této bitvě zemřel.

Po jeho smrti poprosila Kunhuta Otu Braniborského o pomoc. Ten vtrhl do Čech a obsadil Pražský hrad. Kunhutu nechal i s dětmi odvézt na Bezděz. Podařilo se jí uprchnout do Hradce nad Moravicí, kde se provdala za Záviše. Děti ale zůstaly samy a princ Václav byl uvězněn. Za velké výkupné byl ve dvanácti letech propuštěn a ujal se vlády, s níž mu pomáhal Záviš. Po smrti Kunhuty odchází Záviš a jeho nepřátelé poštvou Václava II. proti němu. Když přijel Záviš oznámit králi, že se mu narodil z dalšího manželství syn, byl zajat. Podmínkou jeho propuštění bylo navrácení hradů, které Vítkovci drželi, králi. Protože se Záviš nevzdal, poslal ho po dvou letech Václav s vojáky v okovech tyto hrady obcházet. Někteří panovníci se

³¹ JEŽKOVÁ, cit. 29, s. 51.

hradů vzdali. Když však došli na Hlubokou a Závišův bratr se odmítl vzdát, byl Záviš na místě popraven. Václav pak založil ve Zbraslavi cisterciácký klášter a díky stříbru z Kutné Hory království vzkvétalo. Již ve své době chtěl v naší zemi založit univerzitu, ale nepovedlo se mu to. Po smrti manželky Guty se podruhé oženil, tentokrát s polskou princeznou Richenzou, známá dnes jako Eliška Rejčka. Poslední kroky Václava II. vedly do zbraslavského kláštera, kde podlehl nemoci dráždivého kašle, která ho trápila od dob věznění na Bezdězu.

Následující kapitola přibližuje čtenářům život Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny. V knize se autorka věnuje nejen osobě Jana Lucemburského, jak tomu často je v jiných knihách, ale zachycuje také život Elišky Přemyslovny. Když se Eliščina sestra Anna provdala za Jindřicha Korutanského, musela Eliška z Pražského hradu odejít do kláštera. Protože tam ale nebyla spokojená, stěžovala si po jedné mši opatu Konrádovi, který jí slíbil, že jí v Římě domluví sňatek se synem římského krále. Eliška totiž byla poslední ženou z rodu Přemyslovců a opatovi se jako mnoho dalším lidem Jindřich jako panovník nelíbil. Rozhodl se, že české království zachrání a sjednal jí tajně sňatek s Janem Lucemburským. Jan se ale cítil doma spíše ve Francii, kde byl vychován, a tak se o české království příliš nestaral. Raději se účastnil různých výprav a turnajů. Když Eliška porodila králi třetí dítě, prvního syna, rozhodla se vzít vše do svých rukou. Králův rádce ji ale zradil a řekl králi, že proti němu chystá Eliška spiknutí. Král ji proto i s dětmi uvěznil a syna Václava poslal na francouzský dvůr. Tam Václav přijal jméno Karel, v sedmi letech se oženil a za dalších sedm let ho otec poslal do Lucemburska, aby tam spravoval jeho panství. Elišku Jan opustil, a tak zemřela polední přemyslovská královna sama. Když se Karel vrátil do Čech, jeho kroky mířily nejdříve k hrobu matky do Zbraslavi. České království bylo v té době zpustošeno. Karel se zasloužil nejen o jeho obnovu, ale zřídil také v Praze arcibiskupství a nechal postavit Chrám sv. Víta. Když byl zvolen římským králem, padl jeho otec v bitvě u Kresčaku. Autorka bitvu popisuje tak, že se čtenář snadno vžije do příběhu a prožívá bitvu spolu s králem.

Posledním příběhem je osud jednoho z největších českých panovníků, Karla IV. Příběh nezačíná mládím Karla IV., ale navazuje na předchozí kapitolu. Informace, které čtenář získá po přečtení příběhu, se o mnoho neliší od toho, co se dozvíme z autorčiny knihy Karel IV. z roku 2005. Příběh je rozdělen do čtyř částí, z nichž se jedna téměř celá věnuje osobnosti Petra Parléře, který přišel do Prahy na pozvání Karla IV. z Německa, aby dokončil katedrálu po smrti Matyáše z Arrasu. Dále se v příběhu dozvídáme také o lékárníku Angelovi

z Florencie a o Petrarcovi, kteří oba pocházeli z Itálie a byli přáteli Karla IV. V knize Karel IV. se také nedočteme o pouti čtvrté Karlovi manželky Alžběty Pomořanské. Když se totiž císařova nemoc, kterou byl zánět kloubů, začal zhoršovat a stav začal být velmi vážný, vydala se bosa Alžběta z Karlštejna na Pražský hrad a další den se císař cítil mnohem lépe. Díky tomu se mohl Karel IV. opět po padesáti letech podívat do Paříže. Umírá nakonec na hradě Karlštejn, který si za svého života tolik oblíbil.

Celý text je psán srozumitelnou formou a občas v něm můžeme najít i zajímavá přirovnání. „Žil tu kníže Slavník s manželkou Střezislavou a syny, kterých bylo jako dní v týdnu.“³² Martin Reissner knihu srovnává se Starými pověstmi českými a moravskými. „Novou kvalitou autorčina vyprávění je křehká básnivost, odvaha, s níž vykresluje citovost vztahů jednajících postav, přičemž nikterak nesklouzává k sentimentu, ale ani neidealizuje drsnost poměrů danou dobou událostí i samotným faktem, že vojensko-politicko-diplomatické hry nikdy nepřály laskavosti a milosrdenství. Ježková autorsky vyvrála, potlačila nutkání ke stylistické exhibici a představuje se jako tvůrkyně s velkým nadhledem, znalostmi faktů i souvislostí a schopností věrohodné fabulace i stavby situací.“³³ Na konci knihy za poslední kapitolou je krátký odstavec pojednávající o autorce Aleně Ježkové a ilustrátorce Renátě Fučíkové a seznam literatury, z níž autorka při psaní vycházela. Kniha je určena dětem od devíti let.

Příběhy českých knížat a králů získaly hned několik ocenění. V roce 2006 to byla cena SUK - 1. místo Cena učitelů, v roce 2007 Nakladatelská cena Albatrosu, v roce 2008 cena SUK - 1. cena učitelů a v roce 2010 byla tato kniha zapsána na Honour list IBBY.

³² JEŽKOVÁ, cit. 29, s. 8.

³³ REISSNER, cit. 28, s. 11.

2.1.5. Život ve středověku

Dílo historika Vlastimila Vondrušky *Život ve středověku* se věnuje dějinné epoše od konce starověku po začátek novověku. Encyklopedie kapesního formátu z edice OKO vydalo roku 2007 nakladatelství Albatros. V této edici vyšlo přes sto naučných děl především pro děti a mládež, ale zajímavosti v nich najdou i dospělí. *Život ve středověku* je určen pro čtenáře od devíti let.

Středověk patří mezi autorova oblíbená témata. Dokazuje to nejen řada historických románů pro dospělé. Pro veřejnost pořádá Vondruška společně se skladatelem a zpěvákem Petrem Traxlerem cyklus Příběhy a písničky ze středověku určený pro menší divadla, knihovny nebo kulturní zařízení.³⁴ V pořadu se diváci dozvědí o životě lidí ve středověku, uslyší středověké a renesanční balady a milostné písně. Cyklus je rozdělen do pěti částí: Hříšní lidé království českého, Láska ctná a především nectná, Lidový rok aneb zábava ve středověku, Vínem proti pohanství a Vánoce poněkud jinak.³⁵ O svém vztahu k tomuto období v jednom rozhovoru autor dokonce prohlásil: „*Občas si představuji, jaké by to bylo, kdybych žil ve středověku. Ovšem jen za předpokladu, že bych byl šlechtic, samozřejmě. Ale po pravdě řečeno, není podstatné, v jaké době člověk žije, protože každý člověk si své štěstí buduje sám. Existují malé radosti a ty lze prožívat kdykoli a kdekoli.*“³⁶

Kritik Martin Reissner při popisu struktury encyklopedie poukazuje na podobnost díla manželky spisovatele Aleny Vondruškové s názvem *České zvyky a obyčeje* vydané roku 2003. „*To, co ona přibližuje, zpracovává také on, jen o tři léta později a na menším prostoru. Tato žertovná souvztažnost je však (spolu s trsem dalších hesel) pro celkové vyznění publikace marginální.*“³⁷ Obě publikace ilustrovala výtvarnice Kamila Skopová. *Život ve středověku*

³⁴ LÍŠKA, M. *Vlastimil Vondruška: Spisovatel a historik*. [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.vlastimilvondruska.cz/index.php>

³⁵ LÍŠKA, M. *Vlastimil Vondruška: Spisovatel a historik*. [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.vlastimilvondruska.cz/talkshow.php>

³⁶ LÍŠKA, M. *Vlastimil Vondruška: Spisovatel a historik*. [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.vlastimilvondruska.cz/zivotopis.php>

³⁷ REISSNER, M. Středověk od A do Ž. In: *Ladění: časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2007, roč. 12, č. 2, s. 27. ISSN 1211-3484.

obsahuje více než dvě stovky hesel z oboru řemesel, umění, věd a popisuje život lidí ve městě i na venkově. Všechna hesla seřadil autor na rozdíl od Vondruškové abecedně, dílo České zvyky a obyčeje je řazeno chronologicky. Vondruška začíná stejně jako manželka adventem.³⁸

Rozsah hesel není vždy stejný, nepřekračuje však nikdy více než jednu knižní stranu. Každý pojem je vysvětlen přehledně a systematicky, čtivost podtrhuje členění na odstavce. V knize ale nenajdeme některé základní pojmy, jako je například feudalismus, autor záměrně vybral témata, o nichž se v učebnicích dějepisu nedočteme. Jedná se tedy spíše o doplňující informace k tomuto období, proto dílo přitáhne více ty, které historie baví a chtějí si rozšířit obzory. „*Textu nechybí dynamika a vyprávěcí spád, který známe z autorových prozaických prací.*“³⁹ Slova psaná kurzívou v textu upozorňují čtenáře, že si je mohou vyhledat v rejstříku. Jedná se o pojmy, kterým není věnováno samostatné heslo. Rejstřík přesto slouží k vyhledání dalších informací o heslech, odkazuje totiž na další stránky, kde je slovo v knize ještě zmíněno. Všem pojům, které jsou v rejstříku vtištěny tučně, je věnováno samostatné heslo.

Sám Vondruška říká, že chtěl přiblížit způsob života středověkých lidí. Přestože nám tento svět může být vzdálený, největší rozdíl mezi dnešní dobou a středověkou vidí spisovatel v přístupu k životu. Vše, co lidi dříve potkalo, brali jako součást života a snažili se s tím žít.⁴⁰

„*Kvalita knihy tkví především ve sdělném a přístupném podání jevů a skutečností, které většina z nás sice dokáže ke středověké etapě dějin přiřadit, ovšem o přesném účelu, podobě či poslání už obvykle máme jen nekonkrétní nebo novodobou představu.*“⁴¹ Publikace může posloužit nejen učitelům dějepisu, ale i výtvarné výchovy nebo českého jazyka.

Na obálce je barevně vyobrazen ujíždějící rytíř na koni a nechybí ani logo edice Oko. Čtenáři ocení především věcnost a názornost celé publikace. Černobílé kresby s popisem nesoucí se v duchu doby psané slovo podtrhují a dané heslo dotváří.

³⁸ REISSNER, cit. 37, s. 27.

³⁹ REISSNER, cit. 37, s. 27.

⁴⁰ VONDRUŠKA, V. *Život ve středověku*. Praha: Albatros, 2007, s. 5. Oko. Klub mladých čtenářů. ISBN 978-80-00-01701-3.

⁴¹ REISSNER, cit. 37, s. 28.

Ti, kdo si knihou budou chtít přečíst, ocení především malý formát, věcnost a ucelenost hesel.

3. ŽIVOTOPIS V LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ

ŽIVOTOPIS

Životopis neboli biografie je termín používaný od dob římských císařů. „Označují se tak vyprávění o životních osudech, činnosti a povaze určitého jedince, vytvořená na základě vyprávění, deníků, memoárů a jiných pramenů. Popisován bývá jak vnější průběh života, tak vnitřní vývoj vybrané osobnosti.“⁴²

Zvláštním druhem životopisu je *nekrolog*. Ten při příležitosti úmrtí významné osobnosti popisuje hlavní události z jejího života a hodnotí její význam a přínos. Při sepsání vlastního životopisu vznikne *autobiografie*, které se blíží pamětem.

Moderní biografie se vyznačují úsilím o beletrizaci, pomocí níž se tento žánr dostává na okraj literatury faktu a literatury fikce. Jedná se například o životopisný román.⁴³

ŽIVOTOPISNÝ ROMÁN

Románová biografie je označení pro specifický typ románu zabývající se životním osudem významné osobnosti. Jejich autoři čerpají z dobových dokumentů, z deníků, memoárů a dalších materiálů, které o dané osobě pojednávají.

Pokud je kladen důraz na fakta, označujeme dílo za *životopisnou monografii*. V opačném případě, když autor životní osudy beletristicky zpracuje, vznikne *biografický román*.⁴⁴

⁴² PAVERA, L. a VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 51. ISBN 80-7182-124-1.

⁴³ PAVERA a VŠETIČKA, cit. 42, s. 51.

⁴⁴ PAVERA a VŠETIČKA, cit. 42, s. 52.

ŽIVOTOPISNÁ LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Životopisná literatura se řadí mezi nejstarší žánry vůbec. Životopis může být prototypem epického vyprávění a základem, ze kterého se proměnami, doplněním skutečného smyšleným a heroizací hrdinů, stal postupně epos. Přitažlivost různých lidských osudů měla za následek, že životopisy četly i děti.

Zpočátku se jednalo o životopisy svatých, do nichž lidé přidávali dobrodružné a pohádkové motivy, děj dramatisovali a měnili v poutavější vyprávění.

V uměleckonaučné literatuře rozlišujeme dva typy životopisů, kritériem je vzájemná závislost funkce estetické a informativní.

- *Životopisné vyprávění* – převážně faktické a dokumentární, převažuje informativní funkce.⁴⁵ „*Vypravěč mnohdy sděluje i nutné údaje o sobě, aby vzbudil k vyprávěnému materiálu důvěru.*“⁴⁶
- *Beletrizovaný životopis* – blíží se novele nebo románu, ale více text opírá o dokumenty a zachovává informativnost. Zároveň autor doplňuje epizody hrdiny podle svých představ.⁴⁷

⁴⁵ GENČIOVÁ, cit. 11, s. 151.

⁴⁶ GENČIOVÁ, cit. 11, s. 151.

⁴⁷ GENČIOVÁ, cit. 11, s. 151-152.

3.1. ANALÝZA KNIH S ŽIVOTOPISNOU TEMATIKOU

3.1.1. Antonín Dvořák

Poslední dílo od Renáty Fučíkové Antonín Dvořák vydalo nakladatelství Práh v roce 2012. V pořadí čtvrté dílo v edici Největší Češi vypráví o nejvýznamnějším českém skladateli, který je znám po celém světě. V porovnání s ostatními tituly hrají větší roli ilustrace. Autorka se vžívá do role dítěte nepoznamenaného vědomostmi a uzpůsobuje sdělení jeho schopnostem, zájmům, preferencím.

Publikace je zpracována formou komiksu, autorkou ilustrací je sama Fučíková. Celkem 48 stran je vždy rozděleno do devíti polí, jež zobrazují události z Dvořákova života. „*Někde se pole spojila ve větší obrázek, jako když se tóny melodie spojí v legátu. Jinde se políčko ilustrace rozplynulo v hnědavém podkladu – jako když hudba utichá a znovu se rozezní. Zvolila jsem techniku akvarelu a kvaše, takže se obrázky chvějí jako vibrující tóny.*“⁴⁸ Hnědá a modrá barva v celé knize má podle autorky podtrhovat události 19. století.

Názvy kapitol lemují v knize horní stranu a odpovídají názvu Dvořákových skladeb (*Moravské dvojzpěvy, Jakobín, Koncert pro violoncello h moll, Holoubek, Armida*). Pod nimi je umístěn jeden nebo dva řádky rukopisu notového zápisu skladeb. Některé dvojstrany pojala autorka jako vyobrazení nejvýznamnějších skladeb. Jedná se o Slovácké tance, Te Deum, Z Nového světa a Rusalku. „*Čtyři výrazné skladby Antonína Dvořáka jsem se pokusila ilustrovat: zobrazit jejich náladu, tempo, sdělení a také místo, kde vznikly, anebo pro které byly napsány.*“⁴⁹ Ty by mělo podle Fučíkové být dítě schopno vnímat a pochopit. „*Od ostatních pečlivě propracovaných obrázků se odlišují určitou záměrnou nedotažeností v detailech a střídou barevnou polohou. Postavy vystupující z teplého okrového podkladu v bílém stínování a v sugestivní atmosféře sépiově modrých a modrozelených tónů jsou jako*

⁴⁸ HERMAN, M. *Antonín Dvořák, další velká biografie pro děti* od Renáty Fučíkové [online]. [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-od-10-let/naune-od-10-let/4252-antonin-dvorak-fucikova-kniha-prah>

⁴⁹ HERMAN, cit. 46.

prchavé preludy, vynořující se ze skladatelovy či posluchačovy mysli... Tyto náladové ilustrace mohou mít i výraznou motivační funkci: jsou pobídkou k poslechu Dvořákových děl.“⁵⁰

Skladatelův život je rozdělen do třiceti čtyř kapitol, první nese symbolický název Předznamenání. Další nadpisy pak korespondují s názvy složených hudebních děl. V hudbě pojem předznamenání označuje místo začátku skladby a určuje hlavní tóninu. V životě malého Antonína určuje jeho budoucí dráhu skladatele, který se původně měl stát řezníkem jako jeho otec. Otcovo přání však nebylo splněno, jeho syn se rozhodl, že svůj život zasvětil hudbě.

Na počátku své kariéry neměl Dvořák na vlastní bydlení ani na klavír. Bydlel v podnájmu nebo u příbuzných a na klavír hrával u přátel. Za svého života se setkal s řadou osobností, byli jimi například Bedřich Smetana, Leoš Janáček, Johannes Brahms, Petr Iljič Čajkovskij nebo Josef Suk, který si vzal jeho dceru Otilii. Procestoval také spoustu zemí, navštívil Vídeň, Anglii, USA, Rusko. Na konci života byl znám po celém světě. Dvořákův život se skládá ze záznamů všedních dnů, vytrvalé práce a úsilí, za něž se mu dostalo ocenění už během života. „*K plasticitě Dvořákova portréту přispívá použití autentických dokumentů, výroků parafrázovaných či citovaných z Dvořákovy bohaté korespondence.*“⁵¹

Kniha neobsahuje čísla stránek ani obsah v závěru, rámuje ji připomínka nekonečného vesmíru. Spisovatelka záměr vysvětluje tím, že Dvořákova hudba cestuje na vesmírných sondách a že jeho skladby zněly i při výstupu Neila Armstronga na Měsíc. „*V hravé poloze je vesmírný motiv opakování na předsádce, která je zdobena rastrem upomínajícím na kompoziční řešení celé knihy i na filmový pás. V okénkách se s pohledy na hvězdnou oblohu střídají tváře lidí všech ras, různého věku i různých historických období, k nimž promlouvá Dvořákova hudba. Mezi Dvořákovými posluchači pak čtenář může kromě astronauta objevit i dva mimozemšťany, naznačující nadčasovost Dvořákova hudebního poselství.*“⁵²

⁵⁰ KUNC, O. *iLiteratura - Fučíková, Renáta: Antonín Dvořák* [online]. [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/30937/fucikova-renata-antonin-dvorak>

⁵¹ KUNC, cit. 48.

⁵² KUNC, cit. 48.

Dvořákův život je určen primárně dětem, které zaujme barevnost díla, dospělí v něm mohou objevit dosud neznámé podrobnosti. „*Ideálně si to představuji tak, že si dítě otevře knihu, a jestliže ho zaujme nějaká ilustrace, bude zvědavé, k čemu se vlastně vztahuje. Následně si třeba na internetu stáhne muziku nebo si pustí CD, zaposlouchá se. Možná se s její pomocí pak bude něco dít dál,*“ doufá autorka.⁵³

3.1.2. České nebe

Už samotný název prozrazuje, že se kniha České nebe od Aleny Ježkové bude zabývat životy českých světců. Autorka vybrala dvanáct významných osobností, jejichž životy v publikaci přibližuje. Pestré obrazy svatých pomocí kombinované techniky nakreslila Dora Čančíková a černobílé fotografie pořídil Jiří Chalupa. Obal díla a také text je orámován modrou barvou, její symboliku vysvětluje kardinál Dominik Duka OP, arcibiskup pražský: „*Modrá barva knihy upomíná na to, že je to kniha o živých, o životě, který vyrůstal z víry v život věčný darovaný Bohem.*“⁵⁴

Kniha neobsahuje předmluvu ani úvod, ale všechny životopisy mají stejnou strukturu. První dvojstrana vždy obsahuje vyobrazení svatého, data, místa narození a úmrtí, povolání, stručnou charakteristiku světce a místo, kde jsou dnes uschovány jeho ostatky. Následuje výčet čeho je patronem, jak bývá zobrazován a na konec autorka uvádí, kdy si u nás připomínáme jeho svátek. Na dalších stranách je uveden celý životopis doplněný černobílými fotografiemi. Předchází mu nadpis charakterizující pomocí pár slov osobnost světce.

Spisovatelka „*citlivě přistupuje ke každému svatému a přibližuje nám specifičnost a originalitu jejich svatosti. Neopomíjí ani tradici, která se dochovává věrným vyprávěním po*

⁵³ ČESKÁ TELEVIZE. *Antonín Dvořák jako komiksový hrdina* [online]. [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/206991-antonin-dvorak-jako-komiksovy-hrdina/>

⁵⁴ MS.CZ. *Alena Ježková | České nebe* [online]. [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.alenajezkova.cz/knihy/ceske-nebe/>

generacích a nese v sobě pečeť úcty našich prapředků k těm, kteří nás vedou k původci života.“⁵⁵

Svátek svatých Cyrila a Metoděje označených autorkou za bratry slovanských počátků slavíme 5. července. Tedy v den, kdy byli prohlášeni za svaté. Spolupatroni Evropy a slovanských národů, hlavně Moravy, patroni vzdělanosti nebo patroni proti bouři bývají nejčastěji zobrazováni společně. Ježková poukazuje na jejich činnost u nás a upozorňuje na překlad jejich jmen, který je do 19. století mylně označoval jako Crhu a Strachotu. Stalo se tak špatným překladem, Methodios byl přeložen podle latinského slova metus, což znamenalo strach.

Svatou Ludmilu, patronku babiček, matek, křesťanských vychovatelů a patronku českých zemí, si každoročně připomínáme 16. září. Již z jejího jména „kněžna lidu milá“ se odvozuje její povaha. Lze ji vnímat jako první historicky doloženou kněžnu, první urozenou křesťanku a první českou mučednici a následně i světici.

Kníže míru svatý Václav je dodnes ctěn jako patron českých zemí, vinařů a sládků, patron šlechty a duchovenstva a ochránce českého vojska. Jeho svátek 28. září je zároveň Dnem české státnosti. Autorka kromě Václavovy zbožnosti vyzdvihuje jeho vzdělanost a smírnou politiku.

Další patron českých zemí, Polska, Uher a českých kněží, svatý Vojtěch, jehož památku si připomínáme 23. dubna bývá často zobrazován se svým bratrem Radimem. Během svého života hodně cestoval, pod jeho biskupství spadaly Morava, Česko, Slezsko, Slovensko a jižní Polsko, proto ho autorka nazvala prvním českým Evropanem.

Svatý Prokop označený jako vítěz nad ďáblem je také patronem českých zemí ale i horníků. Většinu svého života prožil jako poustevník v jeskyních, za nímž přicházeli lidé se svými těžkostmi a problémy. Vyhnal z nich prý tisíc ďáblů, odtud označení vítěz nad ďáblem. Pro své rady ho vyhledal i kníže Oldřich a vybral si ho za svého rádce a zpovědníka. Jeho památku ctíme 4. července.

⁵⁵ MS.CZ, cit. 52.

Patronku českých zemí a české charity, sv. Anežku Českou, charakterizovala Ježková jako tu, které chce sloužit a nechce, aby jí bylo slouženo. Svátek abatyše kláštera Na Františku si připomínáme 13. listopadu. Litoměřický opat v roce 1455 prohlásil, že: „*pokojné a šťastné časy v zemi české nastanou, až obyvatelé tělo blažené Anežky najdou.*“⁵⁶ Symbolicky se tak stalo 12. listopadu 1989, kdy byla Anežka svatořečena a do naší země se za pět dní vrátila svoboda.

Svatá Zdislava, patronka rodin a kongregace sester dominikánek, nezemřela mučednickou smrtí, nebyla řeholnicí, a přesto byla prohlášena za svatou. Nepocházela ani z panovnického rodu, jejím manželem byl rytíř ve službách Václava I. Pro svoji obětavost k nemocným a zmrzačeným ji spisovatelka označila jako paní svatého života. Kromě pomoci potřebným vychovávala čtyři děti. Její jméno připadá v kalendáři na 30. května.

Svátek svatého Jana Nepomuckého, který bývá jako jediný světec kromě Panny Marie zobrazován s hvězdami okolo hlavy, si připomínáme 16. května. Je vnímán jako ochránce českých zemí, Bavorska, kněží, zpovědníků, vod, ochránce při přírodních pohromách a záplavách. Lidé ho vzývají také jako patrona bezpečného putování a návratu, což potvrzuje množství soch umístěných na rozcestích. Když ho biřici shodili do Vltavy, našli jej až rybáři, které k němu přivedlo pět hvězd, s nimiž bývá dodnes Nepomucký zobrazován.

Pátého května slaví svátek patronem zpovědního tajemství svatý Jan Sarkander. Žil v období reformace, působil v Holešově a byl zpovědníkem Ladislava Popela z Lobkovic. Když roku 1620 vtrhli na Moravu polští kozáci, svolal Sarkander hrstku farníků a průvodem jim za zpěvu písní šli s monstrancí naproti. Kozáci se zastavili, poklonili a jeli dál. Holešov byl zachráněn. Na Sarkandera však padlo podezření, že se s kozáky smluvil. Mučili ho a chtěli znát Lobkovicovo zpovědní tajemství, které nevyzradil a vzal si ho s sebou do hrobu.

Méně známý český světec Klement Maria Hofbauer, patron spolku tovaryšů a pekařů, Varšavy a Vídně, u nás slaví svátek 20. května. Vyučil se jako pekař a později vstoupil do řádu redemptoristů, což bylo misionářské společenství s cílem pomáhat chudým a potřebným. Zasloužil se o založení sirotčince pro opuštěné chlapce a dívky a otevřel pro ně latinskou školu.

⁵⁶ JEŽKOVÁ, A. *České nebe*. Praha: Práh, 2012, s. 48. ISBN 978-80-7252-362-7.

Poslední kapitolu věnuje Ježková osobnosti svatého Jana Nepomuka Neumanna, který se stal prvním americkým světce a misionářem. Jeho svátek si připomínáme 28. března. Neumann se narodil v Prachaticích na Šumavě a toužil stát se misionářem v Americe. Podařilo se mu to, působil jako kněz poblíž Niagarských vodopádů a hodně cestoval. Do své vlasti zavítal, když byl služebně povolán do Říma, ale zemřel ve Filadelfii, kde se zasloužil o vznik stovky škol a osmdesáti kostelů. V roce 1977 byl svatořečen jako první americký světec. Autorka tak poukazuje na vliv českých osobností za hranicí Evropy.

Na obálce je vyobrazen Jan Nepomucký v kněžském oděvu, s biretem na hlavě, s křížem a palmou v ruce (symbol mučednické smrti) a s prstem na ústech, jenž symbolizuje zachování zpovědního tajemství. Kolem hlavy mu září pět žlutých hvězd, které mohou být paralelou k pěti ranám trpícího Krista na kříži.

Kniha byla navržena na cenu Zlatá stuha za rok 2013 a přeložena do dalších sedmi jazyků. Publikace nabízí „*poučení pro ty, kteří chtějí poznat tuto zem a její lidi, kteří se v ní zrodili, pro ni pracovali a měli ji rádi.*“⁵⁷ Mohou ji číst rodiče spolu se svými dětmi. Dospělí ocení fotografie zachycující místa spojená s životem svatých a děti barevné ilustrace, ze kterých lze poznat jejich atributy.

Kardinál Dominik Duka vysvětluje, proč se v dnešní době zajímat o svaté. „*Tak jako je ovšem minulost součástí našich dějin a není ničím, co by se nás netýkalo, tak také světci dál promlouvají k našim uším. Neslyšet je znamená ochuzovat se o hlas těch, kteří v těžkých chvílích obstáli, od nichž se můžeme učit a kteří pro nás mohou být oporou v tíživých chvílích našeho života, kdy bychom si chtěli zoufat, v situacích, kdy oni už přemohli zlo a jeho mámení...Věřím, že tato publikace bude poučením pro ty, kteří chtějí poznat tuto zem a její lidi, kteří se v ní zrodili, pro ni pracovali a měli ji rádi a to tak, že to oslovuje i dnes nás.*“⁵⁸

⁵⁷ MS.CZ, cit. 52.

⁵⁸ MS.CZ, cit. 52.

3.1.3. Hanin kufřík

Příběh židovské dívky s názvem Hanin kufřík od Karen Levine dostali poprvé do rukou českých čtenářů v roce 2003. Dílo z angličtiny přeložila Dana Makovičková. V originále vyšla kniha už v roce 2002 v Torontu. O rok později byla vydána v dalších 20 zemích a přeložena do sedmnácti světových jazyků. Mnohem dříve než publikace vyšla, byl pro kanadský rozhlas CBC odvysílán dokumentární pořad. Ten později Karen sepsala a příběh Hany vyšel v knižní podobě.

Kniha je sepsána na základě skutečných událostí. „*Autentická výpověď se v této knize osvědčila jako hodnota, jež vyvažuje formální přímočarost. Sdělnost textu je tak mimořádná, že Hanin kufřík byl v řadě zemí včleněn do učebnic dějepisu.*“⁵⁹ Můžeme v ní najít dvě časové roviny. Ty se navzájem prolínají a jsou řazeny chronologicky. V publikaci se střídají události z roku 2000 v Japonsku s událostmi druhé světové války v Novém Městě na Moravě a v koncentračních táborech.

První rovinou je vyprávění japonské ženy Fumiko Išioky. Hlavně díky ní je vlastně kniha na světě. V roce 1998 se Fumiko stala koordinátorkou muzea Tokijské centrum pro studium holocaustu. Na konferenci v Izraeli se potom potkala s lidmi, kteří holocaust přežili, a nadchla ji jejich chuť do života. Proto začala přemýšlet, jak říci mladým Japoncům o holocaustu. V době druhé světové války bylo totiž Japonsko spojencem Německa, a tak se zde o holocaustu nemluvalo. Chtěla, aby se mladí lidé v Japonsku dozvěděli, jaké hrůzy děti ze židovských rodin prožívaly. Napadlo ji, že když se jí podaří sehnat konkrétní předměty, kterých se budou moci dotknout, lépe vše pochopí a bude jim to bližší než pouhé vypravování. Kontaktovala tedy instituce, které se touto tematikou zabývají, památníky holocaustu a židovská muzea z Německa, Polska, Izraele a Spojených států, zda by jí nepůjčili nějakou věc, která patřila přímo dětem. Přišla spousta odmítnutí. Věci, které muzea a památníky vlastnily, byly cenné a muzeum, kde Fumiko pracovala, bylo malé. Fumiko to ale nevzdala a osobně se vydala do Polska. V Osvětimi, kde se dnes nachází muzeum, si

⁵⁹ REISSNER, M. Příběh dívky, která se nevrátila. In: *Ladění: časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2004, roč. 9, č. 2, s. 15. ISSN 1211-3484.

domluvila schůzku s ředitelem. Tato cesta byla nakonec úspěšná, přestože dostala pouze příslib, že se muzeum pokusí něco udělat. Za pár měsíců přišla z Osvětimi zásilka s botou a ponožkou dítěte, svetríkem, kufříkem a plechovkou jedovatého plynu cyklonu B, kterým nacisté usmrcovali Židy. Nejvíce však děti zaujal kufřík, protože pouze ten byl spojen s konkrétním jménem majitele. Proto Fumiko opět napsala do Osvětimi, zda by jí nebyli ochotni pomoci pátrat po majitelce kufříku Haně Bradyové, jejíž jméno bylo na něm napsáno. Z muzea však odpověděli, že neví nic navíc. Později se však opět ozvali, že jméno Hany Bradyové našli na seznamu, ve kterém bylo uvedeno, že dívka byla do Osvětimi poslána z Terezína.

Fumiko tedy začala studovat informace o Terezínu, kam bylo během války odvezeno celkem 140 tisíc Židů, mezi nimiž bylo 15 tisíc dětí. Dozvěděla se, že se tam děti mohly učit malovat a dokonce se dochovalo 4500 kreseb, které tyto děti namalovaly. Napadlo ji, zda by se mezi kresbami nenašly i nějaké od Hany Bradyové. Tentokrát vyřizování netrvalo dlouho a Fumiko obdržela fotografie dětských kreseb. Bylo jich sice jenom pět, ale u každé z nich byl zřetelný podpis Hany Bradyové. A tak se mohla Fumiko s dětmi zamýšlet nad kresbami a snažit se odhadnout, jaká Hana mohla být.

V centru pracovali kromě pracovníků muzea dobrovolníci, kteří si dali název Malá křídla. Jejich cílem bylo seznámit další lidi s tím, co se o Haně a o holocaustu dozvěděli. Jednou za měsíc se vždy sešli a vytvářeli vlastní časopis. Ten potom posílali do škol, aby informovali o hrůzách holocaustu ostatní mladé lidi v Japonsku.

Fumiko uspořádala výstavu s názvem Holocaust dětskýma očima a návštěvníci se jí často ptali, zda neví o Haně ještě něco více. Rozhodla se proto, že se pokusí získat její fotografii. Z Terezína jí ale odepsali, že nic o Haně nevědí. Proto si Fumiko předsevzala, že se tam osobně vypraví. Když ji pozvali na konferenci o holocaustu do Anglie, nebylo to do České republiky už tak daleko jako z Japonska. Tam se dozvěděla ze seznamu vězňených osob, že měla bratra, který válku přežil. Díky dalším záznamům se paní v terezínském muzeu podařilo najít muže, jenž bydlel v Praze a poskytl Fumiko jeho adresu. Žil v Kanadě v Torontu.

Druhou rovinou je vyprávění Hanina bratra Jiřího o událostech z Nového Města na Moravě začínající ve třicátých letech 20. století. Dozvídáme se tak základní informace o rodině Bradyových. Rodiče Hany a Jiřího pracovali v obchodě, nad kterým bydleli, šest dní

v týdnu. O děti se proto přes týden starala hospodyně a kuchařka Božka. Ve městě žilo ještě několik dalších rodin židovského původu, ale Hana a Jiří byli jediné židovské děti. Hana uměla hrát na klavír, v zimě ráda bruslila a byla vynikající lyžařka.

Události března však 1939 změnily život celé rodiny. Židé nesměli vycházet z domu v určité hodiny, nemohli už nakupovat ve všech obchodech, bylo jim zakázáno cestovat a jejich povinností bylo nahlásit nacistům veškerý svůj majetek. „*Museli nacistům nahlásit vše, co vlastnili – umělecké předměty, šperky, přístroje, bankovní knížky. Urychleně ukrývali nejcennější dokumenty do skříní v podkroví. Tatínkovu sbírku známek a maminkino stříbro schovali ke svým nežidovským přátelům. Ale rodinné rádio muselo být odevzdáno nacistickému úředníkovi na ředitelství.*“⁶⁰ Postupem času přicházely další a další zákazy, na podzim už Židé nesměli ani chodit do školy. Protože ale měli rodiče dost peněz, mohli si dovolit platit dětem soukromé učitele.

Na začátku jara zatklo maminku Markétu gestapo a musela ze dne na den nastoupit na velitelství gestapa v Jihlavě, odkud byla poslána do ženského koncentračního tábora v Německu. Protože jeden Žid ve městě nenosil viditelně žlutou hvězdu, nacisté se rozhodli, že Nové město zbaví všech Židů. Další den tedy gestapo odvedlo také tatínka Karla a děti, které zůstaly sami, si vzal k sobě strýc s tetou.

V květnu 1942 přišel dopis, který nařizoval, aby se Hana a Jiří dostavili do deportačního centra v Třebíči, kde potom 16. května oslavila Hana své jedenácté narozeniny. Tenkrát si s sebou tenkrát vzala právě hnědý kufřík. Z Třebíče pak byly děti poslány vlakem do Terezína, kde se jejich kroky rozdělily. Hana byla poslána do domu L410 a řadila se mezi mladší děti, proto nesměla vycházet ven. Každý den se dívky tajně učily písni. Haninou oblíbenou písní byla Stonožka.⁶¹

⁶⁰ LEVINE, K. *Hanin kufřík: příběh dívky, která se nevrátila*. Praha: Židovské muzeum, 2004, s. 33. ISBN 80-7178-796-5.

⁶¹ LEVINE, cit. 58, s. 75.

*„Dejme tomu, stonožka,
co má práce s obouváním,
jen se oběda dočká,
začne se zouváním.
Na každou totiž nožku
má ponožku, v botě vložku
a stačí bláta trošku,
prošoupe rohožku.*

*Ta snad má právo mít
k zoufalství vlohy,
co to jen musí být,
když ji rozbolí nohy.
Mám-li vztek víc než trošku,
že bez práce mám jenom hlad,
vzpomenu na stonožku
a jsem na světě rád.“*

Dívky se ale učily také šít a kreslit. Hanu nejvíce bavilo kreslení, které děti učila známá malířka Friedl Dicker-Brandeis. Jejím cílem bylo, aby děti během kreslení zapomněly na hrůzy války, které je obklopovaly. Později bylo všem umožněno pohybovat se po táboře do dvaceti hodin, a tak se Hana mohla po dlouhé době setkat s bratrem Jiřím. Sourozenci stále doufali, že jednoho dne se uvidí s matkou nebo otcem, a každého nového příchozího se hned ptali, zda jejich rodiče neznají. Jedinou známou osobou, se kterou se v táboře potkali, byla jejich babička. Ta ale po pár měsících zemřela, protože už když do tábora dorazila, byla hodně nemocná.

Do Terezína nacisté přivázeli stále více lidí, a tak se občas se na budovách v táboře objevovaly dlouhé seznamy jmen. Ti, jejichž jména se objevila na seznamu, se museli hlásit ve velké hale a nacisté je pak odváželi pryč. Jednou ráno se měli všichni shromáždit na velkém poli, kde je velitelé osm hodin počítali a samozřejmě jim během toho nedali najíst ani napít. Za nějaký čas se na seznamu objevilo jméno Jiřího. Hana se ten den viděla s bratrem naposledy. Slíbili si, že se zase sejdou jako rodina a že budou stateční. Za čtyři týdny odjela z Terezína i Hana. Těšila se, že se opět shledá s bratrem. Dívky byly sice 23. října 1944 odvezeny vlakem do Osvětimi, ale tam jim bylo nařízeno, aby šly do velké budovy, z níž už se žádná z nich nevrátila.

V knize je také v první rovině zachyceno současné vyprávění o životě Jiřího Brady, který bydlí v Torontu, a o setkání s Fumiko. Vzpomíná, jak se v roce 1945 vrací do Nového Města a jde k tetě a strýčkovi, kde se dozví, že oba jeho rodiče zemřeli v roce 1942. O Haně v té době ještě nikdo nic nevěděl, ale netrvalo dlouho, než zjistili, že ani ona válku nepřežila. V sedmnácti letech potom Jiří odjel z Nového Města a roku 1951 se usadil v Torontě spolu s kamarádem z války. Živil se jako instalatér, oženil se a měl tři syny a jednu dceru, kterou pojmenoval na památku své sestry Lara Hana.

V roce 2000 poslal Jiří Fumiko rodinné fotografie a dlouhý dopis o jejich dětství. O rok později se tak spolu se svou dcerou vypraví do Tokia, aby mohl zodpovědět spoustu dotazů, které napadaly japonské děti. Společně potom ještě s Fumiko a Malými křídly jedou do Hirošimy, aby zde vyprávěli Hanin příběh ve školách. Do poloviny roku 2002 putovala výstava Holocaust dětskýma očima více než padesáti místy Japonska a vidělo ji asi padesát dva tisíc lidí.

Kniha není ilustrována žádným malířem, ale najdeme v ní již zmiňované fotografie z rodinného alba Bradyových, fotografie Jiřího a také Fumiko.

V roce 2009 byl podle knihy také natočen dokumentární film Hanin kufřík (*Inside Hana's Suitcase*), který režíroval Larry Weinstein. Na stejné motivy vznikl i divadelní scénář a dnes existují samozřejmě i internetové stránky, které se rodině Bradyových věnují.⁶² Stránky obsahují mnoho fotografií a jsou v angličtině.

Na spoustě škol se při probírání židovské otázky a holocaustu opírají učitelé o Hanin příběh. Žáci se tak mohou poučit z minulosti a být vděční za to, že žijí na tehdejší poměry v poměrně klidné době a nemusí usínat každý den s myšlenkou, že už své blízké možná nikdy neuvidí.

Publikace obsahuje fotografie, které působí autenticky a dětem Hanu více přibližují. Existuje mnoho projektů, které rozpracovávají toto téma do všech předmětů na základní škole. Jedná se například o projekt Židovského muzea v Praze s názvem *Zmizelí sousedé* vyhlášený Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v roce 1999 na Konferenci Fenomén holocaust.⁶³ Cílem je ukázat dnešní generaci mladých lidí osudy těch, kteří zmizeli během druhé světové války z jejich sousedství. Do projektu se mohou zapojit jak základní, tak střední školy a všechny potřebné informace pro učitele se dají zjistit na uvedených stránkách.

⁶² *Hana's story* [online]. [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.hanassuitcase.ca/>

⁶³ DRBALOVÁ, P. *Projekt ZMIZELÍ SOUSEDÉ* [online]. [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.zmizeli-sousedce.cz/>

3.1.4.Karel IV.

Aleně Ježkové, autorce knih pro děti i dospělé, vydalo nakladatelství Práh v roce 2005 knihu s názvem Karel IV, která je přeložena i do anglického a německého jazyka. Jedná se o první dílo pro děti od 8 let v edici Největší Češi výše uvedeného nakladatelství. Další publikace, jež v této edici vyšly, pojednávají o osobnosti Tomáše Garrigua Masaryka, Jana Amose Komenského nebo Antonína Dvořáka. Prozaické dílo ilustrovala zkušená výtvarnice Renáta Fučíková a získala za svou práci v roce 2005 ocenění Zlatá stuha. Kresby v knize jsou specifické tím, že obsahují prvky gotiky. Nejčastěji jsou na stránkách funkčně zobrazeny části gotických staveb, do nichž Fučíková přímo nakreslila postavy, nebo staví osoby na obrázku přímo před gotickou stavbu. Dětským čtenářům tak přiblíží barvitý příběh českého krále, římského krále a císaře, jenž je dodnes nazýván Otcem vlasti.

Ježková je autorkou dnes téměř již dvaceti knih pro děti a mládež. Její první knihou byla Praha babka měst a k jejímu napsání ji inspirovala dcera, která neměla téměř žádné znalosti o památkách a historii Prahy. V knize promlouvá Praha ke čtenáři skrze staré stavby, zdi nebo sochy. Po úspěšném začátku se v roce 2002 autorka rozhodla věnovat psaní knih i nadále. Píše srozumitelným jazykem a snaží se, aby byly její knihy faktograficky správné. Možná i proto po nich rádi sáhnou nejen děti ale i dospělí. Přijatelnou formou tak čtenářům popularizuje historii. Přímo dospělým je určena zatím jen jedna její kniha s názvem Strážci pražských ulic pojednávající o pražských domovních znameních.

Kniha Karel IV. je rozdělena do šestnácti krátkých kapitol, každé z nich je věnována jedna dvojstrana. Na obalu publikace formátu 24, 5 x 35 cm je vyobrazen Karel IV. na Karlově mostě, jenž je mnohem menší než osobnost panovníka. Autorce se tak podařilo znázornit velikost jeho osoby. Text na čtyřiceti stranách je umístěn ve spodní části dvojstran a ocení ho i přes velký formát celého díla především menší děti, protože není rozsáhlý. Ilustrace zabírající více než polovinu prostoru na dvojstraně zachycují dobu, kdy Karel IV. žil a dospělí v nich při pozorném prohlížení mohou najít řadu prvků z období gotiky přes její typické znaky až po různé symboly. V knize ale nenajdeme obsah ani číslování stran. Na konci publikace čtenáři ocení shrnutí nejdůležitějších dat ze života Karla IV. a také rodokmen. Ten začíná sňatkem Jana Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou a neobsahuje pouze jména panovníků a jejich potomků, ale u každé osoby je nakreslená i její pravděpodobná podobizna

zvláště pro mladší čtenáře. Styl vypravování je jednoduchý a ilustrace naopak bohaté. Potvrzuje to i Reissner, když říká: „*Jazyk Aleny Ježkové se dílem mívá s výtvarnou mluvou Renáty Fučíkové, s dynamickou bohatostí a monumentalitou jednotlivých obrazových kompozicí. Elegance veristického rukopisu Fučíkové se s úsporným jazykem literátky ani nedoplňují.*“⁶⁴

První kapitola s názvem Princ Václav začíná vyprávěním o narození Václava. Popisuje vládu Jana Lucemburského, který se raději věnoval rytířství, a proto se o České království nestaral. Manželku Elišku nechal i s dětmi uvěznit, a tak Václav strávil první tři roky svého života na hradech Loket a Křivoklát. Dozvídáme se o jeho výchově na francouzském dvoře. Vzdělával se tam v mnoha směrech a při biřmování přijal po svém strýci jméno Karel. Než byl v patnácti letech poslán otcem do Lucemburska a do Itálie, oženil se ještě v Paříži s Markétou z Valois, které říkali Blanka. V Itálii se potom Karel staral o území patřící v té době Lucemburkům. Celý život uctíval sv. Kateřinu, jejíž svátek připadl na den, kdy zvítězil u San Felice nad Lombardií.

V dalších kapitolách se autorka soustřeďuje na nelehký úkol, který čekal Karla IV., když ho Jan Lucemburský poslal do Čech. Musel se znovu naučit český jazyk a vymanit zemi z úpadku. Nechal postavit nový královský palác a přestavěl korunovační kostel sv. Víta na katedrálu podobou té, kterou vídal v době svých studií v Paříži. Pozval si proto stavitele Matyáše z Arrasu a po jeho smrti i Petra Parléře.

Od roku 1346 byl Karel římským králem a o dva roky později, po smrti svého otce, také českým králem. Za sídelní město si zvolil Prahu, která na sklonku jeho vlády patřila mezi největší města ve střední Evropě. Propojil Pražský hrad s Vyšehradem, postavil kláštery, kostely a založil pražskou univerzitu. „*Aby nemuseli naši věrní obyvatelé království, kteří lační po plodech věd, v cizině žebrať o almužnu, ale aby nacházeli v království stůl k hostině připravený.*“⁶⁵ Univerzita měla jako první ve střední Evropě již od založení všechny čtyři fakulty.

⁶⁴ REISSNER, M. Karel IV. obrazem a slovem. In: *Ladění: časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2006, roč. 11, č. 1, s. 15. ISSN 1211-3484.

⁶⁵ JEŽKOVÁ, A. *Karel IV.* Praha: Práh, 2005, s. [18]. Největší Češi. ISBN 80-7252-127-6.

V dubnu roku 1355 se Karel stal římským císařem. „*Tím okamžikem se král Karel z Čech, kterému byl při obřadu korunovace předán legendární meč zakladatele říše Karla Velikého, stal císařem římským, vládcem tehdejšího křesťanského světa. Jeho oficiální latinský titul zněl Karolus Quartus divina fauele clemencia Romanorum imperátor semper augustu set Boemie rex.*“⁶⁶ Od této doby se do historie zapisuje jako císař Karla IV. Stal se totiž čtvrtým císařem, který se jmenoval Karel.

V době, kdy Karel IV. žil, patřil k nejvzdělanějším lidem. Vždyť kdo v dnešní době ovládá pět jazyků? Díky dobrému vzdělání napsal svůj vlastní životopis, právnické a teologické spisy. Na jeho rozkaz lidé shromáždili staré dokumenty a byla sepsána Česká kronika v latině. Začínala zmatením jazyků a končila smrtí Karlovy matky Elišky Přemyslovny. Později byla tato kronika přeložena do německého i českého jazyka.

Karlovu mostu, památce, která se dochovala dodnes, je v knize věnována celá kapitola. „*Základní kámen k mostu novému položil Karel IV. osobně 9. července roku 1357 v 5 hodin 31 minut. Datum a přesný čas vyjádřené číselnou řadou 1-3-5-7-9-7-5-3-1 hvězdáři určili jako okamžik nejvhodnější pro zdárné dokončení stavby.*“⁶⁷ Karlštejn pak Karel IV. postavil proto, aby zde mohl uchovávat korunovační klenoty, ostatky svatých a státní listiny. Svou rozlohou hrad dokonce předčil i královský palác. Deskové obrazy do kaple sv. Kříže vytvořil dvorní malíř mistr Theodorik. Do věže, kde se kaple nacházela, zakázal Karel vstup všem ženám. Dalším místem, jež nese panovníkovo jméno, jsou Karlovy Vary. Místo s léčivým pramenem objevil císař náhodou při jednom lovu. Lidé, kteří zde přicházeli, neměli kde přespat, a tak zde vybudoval město.

Karel IV. měl čtyři manželky. Nebylo to ale z důvodu, že by si s nimi nerozuměl a rozvedl se s nimi, v jeho době šlo především o zisk spojení a nových území. Od královských žen se očekávalo, že dají zemi následovníka trůnu. Karlovi porodila dědice až třetí manželka, Anna Svídnická. Celkem se všem manželkám narodilo dohromady jedenáct dětí, mnoho z nich však brzy zemřelo a nedožilo se dospělosti. Když se císaři narodil první syn, Václav, slavilo se mnoho dní. Malého Václava nechali zvážít a jeho váhu poslali ve zlatě

⁶⁶ JEŽKOVÁ, cit. 63, s. [21].

⁶⁷ JEŽKOVÁ, cit. 63, s. [24].

do katedrály v Cáchách jako poděkování za jeho narození. Václava už jako dítě uměl mluvit i psát latinsky, německy a česky.

Karel IV. zemřel v roce 1378, kdy se podle pověsti vypráví, že v ten den se samy od sebe rozezněly v Praze zvony. Již při proslovu na pohřbu byl nazván Otcem vlasti. Do hrobu ho uložili jen v jednoduchém oděvu bez jakéhokoli přepychu.

Martin Reissner o Karlu IV. říká: „Škoda jen, že v záplavě módních hrdinů současnosti, kteří jsou prezentováni zejména v elektronických médiích, ustupuje v posledních letech tento velký Evropan z povědomí populace do pozadí.“⁶⁸

3.1.5. Píšu a sešit mi leží na kolenou

Podtitul knihy zní Deníky 1940 – 1946. Hana Bořkovcová, rozená Knappová začala psát své zážitky od doby, kdy vstoupila v platnost protizidovská opatření (1940) až do návratu z koncentračního tábora po válce (1946).

Jak už samotný název odhaluje, dílo čtenáři deníkovou formou přibližuje spisovatelčin život. Hana se narodila 4. 7. 1927 do židovské rodiny jako první dítě Renaty Knappové. Otec Viktor pracoval jako obchodník se zubolékařskými potřebami. Rok před vypuknutím druhé světové války nastoupila Hana na Drtinovo reálné gymnázium do Prahy, za dva roky ale musela přestoupit do židovské měšťanské školy, kde ji učila teta prof. Jiřina Picková. Ta byla členkou ilegální komunistické strany a podílela se na činnosti Petičního výboru Věrní zůstaneme. Na Hanu měla v té době velký vliv. Při návštěvách v Hagiboru⁶⁹ se setkala s mladými sionisty⁷⁰ kolem osobnosti Zeeva Schecka. Tehdy se už pomalu rodilo její rozhodnutí věnovat se dětem, o které pečovala v Praze a později i v Terezíně v Kinderheimu.

⁶⁸ REISSNER, cit. 62, s. 14.

⁶⁹ Hagibor=jedno z mála míst v Praze, kde se po zákazech pro Židy z roku 1939, mohly židovské děti scházet.

⁷⁰ Sionismu =ideový směr, cílem je přesídlení Židů do Izraele a vybudování židovského státu.

Během října 1944 byla s rodinou deportována do Osvětimi, z níž se její otec ani bratr už nevrátili. S matkou se pak dostala do ženského pracovního tábora Kurzbach a při jeho evakuaci musela kvůli své zraněné noze zůstat v ruském Wohlau. Odtud je vysvobodila Rudá armáda. Po návratu zpět do Prahy si po krátké známosti vzala 6. března 1946 ing. arch. Aleše Bořkovce.⁷¹

Kniha je souborem devíti samostatných sešitů formátu A5, mezi osmým a devátým jsou vloženy zápisky z ruského Wohlau a na závěr jsou v knize zařazeny samostatné vytržené listy většího formátu. Dohromady téměř 800 stran textu nebylo vydáno souborně z důvodu rozsahu, možností vydavatele a také kvůli častému opakování některých zápisů. Souhrnně jsou v knize pouze zápisy z Terezína a z Wohlau. Z ostatních zápisů byl pořízen pouze výbor. Záznamy, které odráží dobovou situaci, opatření proti Židům, události z židovské školy a na židovské obci, autorčin myšlenkový vývoj a úvahy o psaní deníku, byly zachovány. Zkrácena byla korespondence, básnické a prozaické texty z druhé strany sešitu. Přepis deníků pořídil manžel Aleš Bořkovec. Jména v textu, data, citace a historické souvislosti byly ověřeny podle zdrojů v komentáři v závěru knihy. Místa, která Hana při psaní podtrhávala, najdeme v textu vyznačena kurzívou, stejně jako citace, názvy časopisů nebo děl. Texty psané v Terezíně se zachovaly především díky Alici Ehrmannové, v knize označované jako Líza. Hana jí je svěřila před odjezdem do Osvětimi.

První deníkový sešit vedený od 21. srpna 1940 do 7. července 1942 obsahuje celkem 108 stran textu⁷². Autorka začala psát ve třinácti letech, když dostala svůj první deník na zámek. Pokoušela se psát deník již dříve, ale protože ho nemohla uzavřít, bála se, že jej někdo najde a bude ho číst. Když její o tři roky mladší bratr Michal objevil místo, kam ho ukrývala, spálila ho. Možná proto nezačíná svůj první zápis popisem sebe, své rodiny a situace, v níž se nachází, ale rovnou zachycuje, co se kolem ní odehrává, začíná zmínkou o deníku, ale na konci prvního odstavce prohlašuje: „*A teď už si začnu pořádně psát, protože mě hrozně*

⁷¹ BOŘKOVCOVÁ, H. a KOSÁK, M., ed. *Píšu a sešit mi leží na kolenou: deníky 1940-1946*. Praha: Plus, 2011, s. 365. ISBN 978-80-259-0055-0.

⁷² Počet stran rukopisu.

otravuje, když si musím psát, jakým způsobem jsem deník dostala atd.“⁷³ Zmiňuje se o tom, že už jen rok bude chodit do židovské školy, a bojí se, že ztratí árijské kamarádky.

Deník píše většinou po večerech v posteli, ale je to nepohodlné, zápisy proto nejsou zpočátku obsáhlé. Často si klade otázku, proč deník vlastně píše. „*Mám však dobrou náladu, a tak sem musím hodně psát, dokud mě nepřejde, aby můj deník nevypadal, že jej píše někdo zklamáný životem.*“⁷⁴ Na svůj věk píše Bořkovcová poměrně vyspělým jazykem a často se pouští až do filosofických úvah o životě, které postupem času v jejím deníku převažují nad tím, co zrovna prožívá. Jako všechny dospívající dívky i Hana prožívá zamilování a platonické lásky. Od září roku 1940 chodí do židovské školy v Jáchymovské ulici, kde ji učí její teta, prof. češtiny Jiřina Picková. Aby si zkrátila dlouhé chvíle, protože kvůli zákazům a různým opatřením se nemohou Židé účastnit veřejného života, navíc nesmí v určité hodiny vycházet ven, krátí si tento čas Hana kromě psaní deníku hrou na klavír a čtením knih Tatíček Pavouk (J. Webster) a Milenky (R. Svobodová). Zápisky jsou jedinou možností, jak ze sebe vypovědět to, co zrovna prožívá. „*Jsem šťastna, že si mohu „vylít srdce“ do deníku. Je mi pak lépe.*“⁷⁵

Postupně přibývá transportů a lidé očekávají, že každým dnem to mohou být právě oni, kdo odjede tentokrát. Útočiště v těchto chvílích nachází židovské děti ve škole, která jim alespoň na chvíli pomáhá zapomenout na všední starosti a strasti. „*Snažíme se všichni udržet zdání klidu... a jsem teď velmi pyšná na to, že jsem Židovka, protože děti i učitelé jsou tak stateční... Je to ovšem jen vnější zdání, ale i to pomáhá k udržení nervů... Po strašné chůzi po ulici, kde si všichni připadáme jako v cizině, kde vidíme nepřátelské pohledy kolemjdoucích, přijdeme do školy jako do jediného jistého místa na světě. Tam není nepřátelských pohledů, nebezpečí, že budete vyhozeni za posměchu ostatních z električky, že budete poplíváni nebo zbiti. Je to naše malá oáza v poušti, ostrůvek v moři. Naše ticho a klid. Místo, kde ještě můžeme milovat a věřit.*“⁷⁶ Vyrovnat se s touto obtížnou situací není pro pubertální děvče snadné. Haně pomáhá také její víra. „*Bůh je nad námi, více utrpení, než můžeme snést, nám*

⁷³ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 5.

⁷⁴ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 7.

⁷⁵ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 9.

⁷⁶ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 17.

nedá.“⁷⁷ Často Boha nejmenuje přímo, ale označuje ho jako On, Ten, Jeho. Když jí odjede nejlepší kamarádka Tylda, několik dní píše deník formou dopisů pro ni. Obsahují mnoho otázek, na něž Hana nezná odpovědi. „*Přítelkyně, která mlčí, je jako malý ostrov v moři. Kdybych jen věděla, že k němu ještě někdy doplavu!*“⁷⁸ Stále odjíždí více známých lidí a mezi nimi je i její babička. Zanechá své dceři (tetě Hany) dopis, ve kterém píše, že jsou ještě mladí a je pro ně Terezín to nejhorší, co může přijít, pro ni to však není první Terezín. Poukazuje tak na všechny strasti prožitého života. Hana chápe stáří jako dvojí odpočinek: „*Myslím si někdy, že je stáří odpočinkem po jednom životě a odpočinkem před druhým.*“⁷⁹ Stále se ale snaží v těchto dnech hledat na všem pozitiva. „*V utrpení – někteří lidé umírají a někteří rostou. My musíme vyrůst! Musíme se spojit, abychom se přes lásku k národu, snad po tisíciletích, ale přece jednou, dostali k lásce k lidem vůbec.*“⁸⁰

Druhý sešit zachycuje události od 8. srpna 1942 do 21. října 1942. Od té doby začíná pomáhat otci s prací na kile⁸¹, s níž však není spokojená. Popisuje své pocity ve vztahu k rodičům, které nejsou záporné, ale ne vždy se s nimi v tomto období shodne. O matce toho mnoho nepíše, což zdůvodňuje tím, že kdyby začala, nesdělovala by svému deníku nic jiného. Zabývá se také hodně vztahem mezi dospělými a dětmi a touží se stát učitelkou. „*Stanu-li se jednou učitelkou... Chtěla bych ukázat dětem, že není potupou být dítětem, a chtěla bych je odlišit od dospělých tím, že by byly šťastnější než oni.*“⁸² Chce, aby dospělí jednali s dětmi jako se sobě rovnými a ne aby jim říkali, že tohle pro ně není. Když jim něco nechtějí říct, nemají se o tom vůbec zmiňovat. Dne 12. září slaví Židé podle jejich kalendáře první den roku 5703 a 21. září svátek Jom Kipur. Hana si promítá, co během roku prožila. „*Dnes je Jom Kipur, Den smíření. Modlila jsem se sama chvíli v sobě, ale teď jsem tak nervózní, že se nemohu soustředit déle. Byla jsem ráno u Jiřiny a ona mi říkala, že se modlí ve svém deníku, a byla tam Kitty Kačerová a povídaly si o tom, co udělaly v tomto roce hezkého pro židovské*

⁷⁷ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 18.

⁷⁸ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 35.

⁷⁹ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 28.

⁸⁰ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 29.

⁸¹ Kile=(z hebr.) kehila, tj. židovská komunita, náboženská obec.

⁸² BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 48.

děti, neboť jenom tam mohly teď pracovat, a to oboje se mi líbí a chci to spojit a modlit se a smířovat a přemýšlet o svém minulém roce nebo o minulých letech – v deníku.“⁸³

Svou víru dokazuje autorka na mnoha místech v knize, hodně o Bohu také čte: Není jiné cesty (Gulbranssen), Život Kristův (Papini) nebo Nový zákon. Čte ale i další díla krásné literatury, například Vějíř Boženy Němcové (Seifert), Naše paní Božena Němcová (Halas) nebo Obyčejný život (Čapek). Učitel Zeev, do kterého se Hana platonicky zamiluje, ji seznamuje se sionismem. K problematice přesídlení Židů čte Hana knihu J. Petrboka Palestina a židovská práce i mravnost.

Třetí sešit vedený od 23. října 1942 do 19. prosince 1942 na 150 stranách začíná spisovatelka optimisticky, protože je zamilovaná do Zeeva a vše jí připadá krásné. Přemítá o tom, zda to není sobecké být šťastná v takové době, ale ujišťuje se, že chvíle štěstí je dar od Boha, který má využít. Přestože situace na veřejnosti mezi ostatními lidmi není příznivá, Hana se snaží hledat štěstí v každém okamžiku. „*Šla jsem pak večer sama domů. Je už teď v půl osmé úplná tma a v zapadlých ulicích, kterými musím procházet, když nesmím na nábřeží, se dost bojím. Ale nikde nezáří nebe tak krásně jako právě v těch uličkách, kde svit hvězd neruší drzý pokřik elektrických lamp.*“⁸⁴

Sama se učí doma hebrejštinu a těší se, až si bude moci něco hebrejsky zapsat do deníku. Pořád ve vzduchu cítí nejistotu z transportu. Myšlenka na odjezd a na smrt ji provází každým dnem. „*Nevíš ovšem, zda tě očekává další život. Zda nečeká smrt na tebe a na tvé spolutrpitele. Ale i kdyby čekala, záleží na tom, zda jim alespoň trochu zpříjemníš chvíle, které ještě mají a máš – a které můžeš.*“⁸⁵ V dalších úvahách se dostává k tomu, že ani ostatní lidé přece nemají jistotu před smrtí. Kdyby ji měli, nebyl by život ani poznání. Každý může žít všechny dny naplno.

Čtvrtá část začíná 21. prosince 1942 a končí zápisem 13. ledna 1943. Tento sešit se lišil od ostatních tím, že není linkovaný ani čtverečkovaný jako ty předchozí. Stránky nejsou předtištěné, zaplní je teprve Hanino písmo. Začíná do něj psát, aniž by využila veškerý prostor

⁸³ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 53.

⁸⁴ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 65-66.

⁸⁵ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 78.

v tom třetím, který zůstává nedopsaný. Cítí, že brzy odjede a přeje si být neomezená, proto začne psát do dalšího. Během vánočních svátků přemýšlí, jaký smysl má zpívání koledy Narodil se Kristus Pán v tak těžké a smutné době. „*Jsem sama v bludišti, z něhož nenalézám východu. Jsem sama, sama a nemohu najít cestu ven.*“⁸⁶ Říká, že oslava narození pro ni bude lží.

Patnáctiletá Hana se vyrovnává s dalšími změnami. Sociálním oddělením je přeložena do útulku, kde zastává práci topiče, chůvy malých dětí a vybírá básně pro recitaci starších dětí. Práce s dětmi ji baví a naplňuje. Opět si pokládá otázku, zda má smysl pokračovat v psaní. Odpověď nachází u Rilkeho, který napsal jednomu mladému básníku, aby se zeptal svého nitra, zda musí psát. Radí mu, že pokud bude odpověď kladná, nechť píše to, co mu hlas řekne, že to bude dobré. Rodiče jí sice vyčítají, že večer svítí a píše, ale Hana se nevzdává.

Pátý sešit zaznamenává události od 16. ledna 1943 do 8. dubna 1943 asi na 200 stranách. Na konci ledna si už autorka myslí, že dlouho psát nebude, protože budou muset odjet transportem. V tomto období čte Neruda a Šrámka. Haniny názory se v období dospívání nelíbí její matce. Jedná se hlavně o vůli pracovat pro celek a další rozdílné pohledy na spoustu věcí, kdy každá z žen zastává odlišný názor. „*Avšak přišla jsem na to, že jsem pro ni zklamáním, neboť prostě celý můj patnáctiletý život je pro ni velkým neúspěchem.*“⁸⁷ Při psaní si autorka pokládá spoustu otázek, které nechává nezodpovězeny, a snaží se psát více než dříve, aby toho hodně stihla. Začátkem března se celá rodina chystá na odjezd, Hana připravuje pytlíky s jídlem, balí si věci a našívá jmenovky na zavazadla. Dříve byla rozhodnutá, že psaní zanechá, když odjede transportem. Svůj názor po čase změnila: „*Povezu si pro útěchu sešit a pero.*“⁸⁸

Šestý sešit s událostmi od 9. dubna 1943 do 4. června 1943 je zachycen na 130 stranách. V knize je tato část nejkratší, obsahuje pouhých pět stran. Během nich se střídají

⁸⁶ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 83.

⁸⁷ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 102.

⁸⁸ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 105.

u Hany pocity beznaděje s vírou v život. „*Strach chce přijít a vzít mi všechno, oč bojuji. Ale já nechci! Chci vydržet* –“⁸⁹

Sedmý sešit (5. červen 1943 – 15. únor 1944) obsahuje převážně zápisky z Terezína, kam odejela celá rodina Knappova 17. července 1943. Texty obsahují převážně filosofické úvahy o tom, co právě Hana vnitřně prožívá, často zůstávají věty nedokončené. O dění v táboře se dozvídáme velmi pozvolna. Po třech měsících mezi tolika lidmi touží být alespoň chvíli sama. „*Chci odsud, chci jenom, jenom odsud. Někam, kde budu sama. Kde budu vstávat do samoty a lehat si do samoty. Kde budu sama tisíc let.*“⁹⁰ Největší vzdálenost v Terezíně se dá projít pomalým krokem za deset minut a na tak malém prostoru se těsní tisíce lidí. „*Jediná možnost Terezína je projít jím.*“⁹¹ Zápisy teď přibývají téměř každý den. Přes všechen hluk a neustálé pohledy ostatních se snaží myslet, že jednou se odtud dostane a bude se mít dobře. „*Je tu příliš málo klidu, abych mohla psát o cestě, účelu a cíli a abych mohla vystihnout náladu - - - Ale myslím na to, že budu-li jednou v šťastné zemi, toto je má cesta k ní.*“⁹² V listopadu, kdy už je venku chladno, se musí všech čtyřicet tisíc lidí zúčastnit sčítání na velké louce, které trvá čtrnáct hodin. V textech oslovuje svou tetu Jiřinu a kamarádku Lízu Kleinovou, píše jim, co se v táboře děje: „*A přece neumírají lidé po tisících. Tisíce jich umírá po jednotlivcích tisícem smrtí.*“⁹³ Postupně jsou lidé převáženi do Polska do Osvětimi, odjíždí také Hanina babička. Opět přichází otázky, zda je užitečné pořád psát. „*Musím psát svůj deník z této cesty. Pro sebe i pro jiné. Ať už jim jej dám na papíře či ve svém životě. Nechápu, jak je možné nepsat.*“⁹⁴

Ti, kteří přijeli do Terezína nejdříve, zde pobývají dvacet šest měsíců. A nikdo neví, jak dlouho to ještě bude trvat. Přijde transport, nebo člověka dříve zastihne smrt? Hana se stará o děti každý den sedm hodin. Ráno je budí a je s nimi do oběda, večer je uspává. Po čtyřech měsících ale od dětí odchází. Dopsání tohoto sešitu považuje za úspěch, protože

⁸⁹ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 116.

⁹⁰ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 152.

⁹¹ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 157.

⁹² BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 162.

⁹³ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 184.

⁹⁴ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 188.

nemohla dopředu říci, že tomu tak bude. „*Nekončím tím nic a nic nezačínám, Kdybych byla v normálním životě, psala bych prostě dál. I tady to tak bude. Ale v Terezíně přece něco znamená dopsat sešit.*“⁹⁵

Osmý sešit z 16. února 1944 až 13. října 1944 začíná Hana psát na jaře. V této době hodně přemýšlí nad výchovou dětí a probírá to s ostatními. Další věta je důkazem toho, že pořád přemýšlí, proč deník psát. „*Je mnoho věcí, o kterých bych měla psát. Nemohu. Můj deník už není mým deníkem. Je více terezínským deníkem než mým.*“⁹⁶ Tak často píše o pocitech v Terezíně, až jí připadá, že tyto pocity převažují.

Název celé knihy *Píšu a sešit* mi leží na kolenou vznikl z věty, která se nachází uprostřed textu. V Terezíně má každý jen nepatrný kousek místa, kde má své věci a část postele, kterou sdílí s ostatními, proto jako stůl slouží Haně její nohy. „*Jako bych měla psací stůl, leží mi na kolenou sešit.*“⁹⁷

Ve svých zápiscích uvažuje také o vztahu mezi mužem a ženou. „*Žena je jistě slabší než muž. Zdá se mi, jako by všechny její síla se soustředila na tom, aby přestála bolesti při porodu. Mám někdy dojem, ač snad jej fakta vyvracejí, že je žena schopna méně pracovat než muž, že stejná práce ji stojí větší námahu než muže. Také velmi činné ženy bývají méně půvabné než stejně pracující muži, neboť jsou daleko vyčerpanější.*“⁹⁸ Přemýšlí nad tím, zda se dají obě pohlaví srovnávat a zda je jedno z nich cennější než druhé. Dochází ale k závěru, že by si měli být rovni.

Zápisky z jednoho dne píše často na několik částí, proto se v textu nachází nedokončené výpovědi. Když ji totiž od psaní něco vyruší a pak se vrátí, neví, co chtěla před tím říci. Pokud něco píše dopoledne a zbytek večer, stává se, že má jinou náladu, a tak je zápis z jednoho dne nesourodý. Přestože je v táboře s celou svou rodinou, téměř se o nich nezmiňuje, zachycuje své vlastní pocity a prožitky.

⁹⁵ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 208.

⁹⁶ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 215.

⁹⁷ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 216.

⁹⁸ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 223.

Hana se snaží dostat se více mezi lidi. V tomto období prožívá také svůj první vztah s chlapcem jménem Pavel. Po měsíci se však rozejdou, protože si Pavel našel někoho jiného. Když se opět ptá, proč píše, odpovídá si, že je to proto, že musí. Několikrát se musí s ostatními přestěhovat do jiné budovy. Stále v sobě řeší otázku vztahů dospělých a dětí, nelíbí se jí, když jednou vidí matku, jak křičí na své dítě. Z takových situací si bere pro sebe poučení. „Vím: *ač se budu sebevíc zlobit, ať budu sebesmutnější: vše, co budu dětem říkat, bude ostrov světla. V dobrých dnech nejzářivější, ve zlých slabě světélkující. Ale vždy ostrov světla.*“⁹⁹ Často v textech zachycuje své vlastní sny. „*Neboť život nelze žít plně, nesníme-li své sny uprostřed něho.*“¹⁰⁰

V červenci 1944 vydávají mladí lidé své literární pokusy s názvem Sešit. Když si ho Hana přečte, zdá se jí, že vlastně nic neříká. Básně v něm obsahují to, co už jiní lidé řekli. Existují dvě možnosti: opakovat život, nebo jít dál. Texty v sešitě by měly jít dál a ne život pouze opakovat. Proto nechce do takového sešitu sama přispět, snaží se jít životem dál a neopakovat jej. Stále více touží po tom být alespoň chvíli sama. „*Je tak namáhavé hledat chvílky samoty. A mnohem namáhavější ještě je schovávat dojmy, sílu, odhodlání, vzrušení, víru v okamžik na chvíli, až náhodně zůstaneš sama. Je namáhavé pracovat, když každou chvíli čekáš, že někdo otevře dveře do tvého ticha.*“¹⁰¹

Po rozchodu s Pavlem píše o krátkém vzplanutí k Zeevovi, mladému sionistovi, které však skončí dříve, než stihne k něčemu vážnějšímu dojít. Ke 12. říjnu je datován poslední zápis z tohoto sešitu, další den čeká Hanu a její rodinu transport do Osvětimi. „*Nevím, co se vším bude dál. Ale jsem dychtivá a statečná a mladá. Tisíc jsem toho nenapsala, co jsem měla psát.*“¹⁰² Přestože neví, co ji čeká, snaží se vidět lepší budoucnost.

Bratr Michal spolu s otcem v Osvětimi zahynou. V říjnu deportují Hanu s matkou z Osvětimi do Kurzbachu, kde se nacházel ženský pracovní tábor. Odtud si z dob věznění odnesla omrzliny nohy, ty měly dlouhodobé následky. Protože nemohla pokračovat v chůzi, zůstala s ní matka ve Wohlau, odkud je vysvobodila Rudá armáda.

⁹⁹ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 244.

¹⁰⁰ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 245.

¹⁰¹ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 251.

¹⁰² BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 268.

Zápisky z Wohlau od 2. března 1945 končí 7. května 1945, kdy se Hana s matkou vrací domů. Zpočátku se zápisy liší od těch předchozích. Dříve uváděla Hana datum a rok a poté teprve psala své zážitky. V této části se datum nachází až na konci zápisu. Objevují se zde i literární pokusy s názvy Ohavnost, Nemoc, Smrt a Z násilnění. Smrt bratra Hanu na dlouhou dobu poznamenala, často se k němu prostřednictvím svých zápisů obrací a vzpomíná na něj. Po bitvě o Berlín v květnu 1945 se Hana konečně dočká konce války. Před začátkem devátého sešitu je zařazena fotografie originálu českého textu psaného hebrejským písmem.

Poslední, devátý sešit a samostatné vytržené listy zachycují události po válce od 25. května 1945 do 24. listopadu 1946. Autorka neužívá žádný výrazný předěl pro konec války, postupně zjistíme, že se vrací do Prahy a začíná s matkou nový život. Když se dostane se zraněnou nohou k doktorovi, dozví se, že se jedná o porušení celé cévní tkáně.

Neustále vzpomíná na svého bratra. U příležitosti osmnáctých narozenin rekapituluje roky předchozí. „*Ve svých šestnácti letech jsem dostala k narozeninám první políbení, v sedmnácti jsem poprvé chodila s chlapcem, ve svých osmnácti jsem tu znova zpět. Nemám přítele, nemám bratra.*“¹⁰³

Při návštěvě jedné své tety a jejího tříletého chlapečka touží Hana opět pracovat s dětmi. Ze seznamů lidí, kteří se vrátili z koncentračního tábora, je i jména Zeeva, jméno tety Jiřiny se na něm však neobjeví. Hana však vstupuje do nového vztahu s Alešem Bořkovcem, který je křesťanem. Neustále se oba bojí, zda Hana neotěhotní, a když se tak stane, vezmou se a narodí se jim syn Jakub. Zde všechny zápisky končí.

Soubor deníků vychází až po smrti Bořkovcové. Své svolení je vydat dala Aleši Bořkovcovi, dokončené jako knihu je však už neviděla. Text je členěn na odstavce, umožňuje to přehlednost zápisů. Cenzura byla provedena především v místech příliš intimních zápisů. Objevují se v něm nespisovné výrazy (*začla, kdyžs, čtla, přejed, nandal, ...*) a citáty z přečtených děl. Slovo Osvětim píše autorka jako Osvěčím. Snadnější orientaci v díle usnadňuje poznámkový aparát na konci knihy. Obsahuje vysvětlivky německých a hebrejských slov, vlastních jmen, míst a také konkrétní transporty, o nichž se Hana v textech zmiňuje. V závěru je zařazen několik Haniných fotografií.

¹⁰³ BOŘKOVCOVÁ a KOSÁK, cit. 69, s. 287.

„*Deníky Hany Bořkovcové nejsou jen historickým dokumentem, sledujeme v nich postupné autorčino osobní zrání, uvědomování si vlastních literárních aspirací, které se projevují též svébytnou prací s žánrem deníku.*“¹⁰⁴

Čtenáři při čtení deníku sdílejí se začínající spisovatelkou nástrahy života, které přinesla druhá světová válka. Stejně jako Deník Anny Frankové podává i Bořkovcová autentické události formou, ztvárněnou především pocity dospívající dívky. Bořkovcová bývá označována jako Česká Anna Franková.¹⁰⁵

Události z období druhé světové války zobrazuje Bořkovcová také v knize Zakázané holky (1995) a v poslední knize Soukromý rozhovor (2004), kde je zachycen celý její osud.

3.1.6. Zakázané holky

Židovská tematika se objevuje u Hany Bořkovcové i v díle Zakázané holky z roku 1995, které vydalo nakladatelství Albatros.

Autorka k sepsání knihy čerpala ze svých zážitků, sama jako dospívající dívka prošla Terezínem i Osvětimí. Na rozdíl od knihy Píšu a sešit mi leží na kolenou se však nejedná o deníkové záznamy skutečných událostí, ale o autorskou tvorbu inspirovanou autorčinými zkušenostmi s dospíváním a životem v koncentračních táborech.

Příběh zachycuje přátelství dvou kamarádek Jany a Diny ze základní školy, které se znají od první třídy. Na začátku školního roku 1940, kdy mají společně nastoupit do IV. B, se ale Dina ve škole neobjeví.

¹⁰⁴ PIORECKÝ, K. Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. - Michal Kosák (ed.): *Hana Bořkovcová - Píšu a sešit mi leží na kolenou. Deníky 1940–1946 (Plus, Praha 2011)* [online]. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/cs/publikace/publikace-pracovnik-ustavu-2/1170-michal-kosak-ed-hana-bokovcova-piu-a-seit-mi-lei-na-kolenou-deniky-19401946-plus-praha-2011->

¹⁰⁵ VIZUS. *Píšu a sešit mi leží na kolenou - Portál české literatury* [online]. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/nove-knihy/pisu-a-sesit-mi-lezi-na-kolenou/>

Román je rozdělen do dvaceti tří kapitol a už samotný obal a titul knihy v čtenáři vzbuzuje zvědavost. O čem příběh bude, co bude dívkám zakázáno? Úvodní a závěrečná kapitola jsou rámcem celé knihy. Na začátku je rozhovor stárnoucího manželského páru v den, který připadá na 8. května. V den státního svátku si spolu s národem připomínají události, které se během války odehrály.

„Nevíš, kolikátého je?“

„Náhodou vím. Osmého.“...

„Takže to máme osmého května. Den, kdy skončila válka, co? Jedna dávná válka, asi jako byla ta třicetiletá. Válka z učebnic dějepisu.“...

Stará paní vzdychla.

„Jenže se neodehrála v učebnicích. A kdo ví, o čem se v nich bude psát dál. Historie zatím ještě neskončila.“¹⁰⁶

Stárnoucí žena má pořád v živé paměti události, které se během druhé světové války odehrály. Její vzpomínky jsou příběhem, který kdysi dávno prožila a vypráví jej čtenářům.

Vše začíná rokem 1940. Jana se spolu s rodiči na konci prázdnin vrací domů z chaty, kde strávili příjemné léto. Když jdou kolem obchodu se smíšeným zbožím, všimnou si na něm podivné cedule s nápisem Árijský obchod. Otec se Janě pokouší vysvětlit, co znamená označení árijec a sám prezentuje svůj názor, kterým akcentuje postoj, že rozdělování lidí podle rasy je hloupost.

„Co je to vlastně árijec?“ zeptala se Janka.

„Blbost,“ vysvětlil jí táta stručně, ale pak přece jen dodal: „Na světě jsou různé rasy, třeba bílá, černá nebo žlutá, což samozřejmě neznamena, že je některá horší nebo lepší, jak

¹⁰⁶ BOŘKOVCOVÁ, H. *Zakázané holky*. Praha: Albatros, 1995, s. 7. ISBN 80-00-00216-7.

každý ví, kdo má mozek v hlavě. Ale Němci si vymysleli takovou teorii, že ta árijská je nejlepší.“¹⁰⁷

Jana se těší do školy hlavně za kamarádkou Dinou Goldmannovou. Znají se spolu od první třídy a často se spolu navštěvují. Převážně chodila Dina domů k Janě. Pana Goldmanna Jana nikdy neviděla, věděla jen, že pracuje jako lékař a celá jejich rodina byla taková nedůvěřivá k druhým lidem. Přes prázdniny se ale nevidají. Když se první školní den Dina neobjeví ve škole, přijde to Janě zvláštní. „*Víš, Janko, ono se něco takového dalo už nějakou dobu čekat. Nechtěli jsme ti s tátou kazit prázdniny – ale teď skončily a musíme vzít věci na vědomí.*“¹⁰⁸ Matka se pustí do vysvětlování, jak to je s židovským národem. Odkazuje i na středověk, kdy byli při různých epidemiích a nemocech za vše obviňováni Židi, a ti tak museli žít v oddělených čtvrtích. Jana je z toho smutná a nechápe, jak je to možné. „*Ale přece se nedá říct, že někteří lidi jsou jinak jiný. A nedá se to poznat.*“¹⁰⁹

Třídní učitelka IV. B Vondrová byla to nejhorší, co je mohlo potkat. „*Jenže Janka měla zásadní námitky jak proti jejím řečem, tak proti jejímu vzhledu. Vůbec se jí nechtělo koukat na její vzorně vyžehlenou sukni a blůzu, ani na vlasy, které vypadaly, jako by nebyly naondulované, ale taky nažehlené do přesně souměrných vln, prostě nechtěla ji, pokud možno vidět vůbec.*“¹¹⁰ Navíc Janě vadí, že s nimi bydlí v jednom domě. Vondrová představuje v knize přísnou učitelku, která přes svůj perfekcionismus nevnímá druhé a nevšímá si ani jejich problémů. Všechno jí to jednou díky manželovi dojde, ale už je pozdě.

Postupně přibývá protižidovských opatření. Jana se o nich dozvídá od rodičů. „*Tak přímo pod tou cedulí je teď nová,*“ oznámil táta. „*Juden Eintritt verboten. Židům vstup zakázán. Kdybyste si do toho parku chtěly vzít psa nebo Žida, tak to nedělejte. Zákon to nedovoluje.*“¹¹¹ Jana se rozhodne, že Dinu navštíví.

¹⁰⁷ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 11.

¹⁰⁸ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 27.

¹⁰⁹ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 28.

¹¹⁰ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 33.

¹¹¹ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 40.

Otec se k nim pro jistotu vydá sám, aby zjistil situaci a předešel nepříjemnostem. Pokud by Jana někoho v domě potkala, řekla by, že jde na návštěvu k Novákům. Naštěstí ji nikdo neuvidí a dostane se ke Goldmannům domů. Ti jsou překvapeni. „*Hele, k nám se teďka nesmí. A dyž už se k nám de, tak se to dělá jinak. Pani Bartáková se dycky plíží, jako by šla někoho vykrást, a na každým kroku se ohlíží, jestli ji někdo nestopuje. Já na ni pokaždé koukám kukátkem ve dveřích, protože vona váží sto kilo, a tak jí to tichý chození moc nejde a je ji slyšet dupat hned, jak vyleze ze svýho bytu, víš. A taky se u nás teďka nezvoní, jenom strašně potichu klepá. Ale tys to udělala všechno špatně. Jak to, žes přišla jen tak obyčejně?*“¹¹² Dina má ještě dvě mladší sestry Míšu a Evu. Pan Goldmann ale z její návštěvy nadšený není. Uvědomuje si, jakému čelí nebezpečí, kdyby ji u nich někdo našel, nebo jen zahlédl. Jana seznamuje Dinu se situací ve škole. Nakonec se jim podaří přemluvit tatínka a Jana slíbí, že se zase brzy uvidí.

Ve škole se spolužák Franta začíná chovat podivně a ostatním to vrtá hlavou. Při další návštěvě u Goldmannů Janu děvčata zasvětili do jejich vymyšleného světa, v němž jsou tři sestry princeznami v Karamelové zemi. Princezny Milk, Nat a Karmela jmenují Janu čestným občanem této země a udělí jí mimořádné právo přicházet do ní a odcházet z ní a také ji pasují na rytíře Janka. Smyšlená země je paralelou doby, ve které jsou lidé židovského původu diskriminováni. „*U nás přece žijou lidi růžoví, kávoví, čokoládoví a tak.*“ ... „*Koukej, některý z těch růžových začali prohlašovat, že jsou víc než kávoví a že tedy pro ně nemůžou platit stejná pravidla, chápeš? Ale ti nejpitomější z těch kávových a čokoládových to říkali taky, samozřejmě o těch druhých. A Dina jim uložila, aby teda vymysleli zákony, jaké by jim vyhovovaly. Sepisovali je odděleně, ale to by ses divila, jak to měli stejný.*“¹¹³

Pravidla země korespondují s přibývajícími protižidovskými opatřeními. „*Takže se všichni usnesli, že ti horší nesmějí s těmi lepšími do školy ani chodit po stejných ulicích, že musí bydlet zvlášť a dostávat zvláštní příděly, teda jen chleba a černou mouku a že pro ty lepší budou vykonávat podřadný práce, ale nesmějí se k nim přiblížit. A Dina řekla, že souhlasíme a že už je pro ně připravený území, kde můžou vládnout podle svých zákonů.*“¹¹⁴

¹¹² BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 42.

¹¹³ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 66.

¹¹⁴ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 66.

Dívky potom ještě napadne, že si založí knihu zákonodárství a budou řešit případy jako v Americe, podle nichž se pak budou soudit stejné případy. Jako první do něj zapisují případ spolužáka Franty a Jana má za úkol zjistit další informace.

V hodině němčiny, když Franta, nejlepší germanista ve třídě, překládá nacistickou hymnu, dělá spoustu chyb. O přestávce se Janě svěří, že mu před prázdninami zemřela babička, a proto je takový smutný. Janě se to ale nezdá, protože se jí zmíní o tom, že se i se svou matkou bojí otce. Později jí také řekne, že otec vlastní hotel, kde se schází s Němci. Jednou, když jde Jana ráno na poslední chvíli a už je po zvonění, potká Frantu před školou. Řekne jí, že ho chce otec poslat na učení do Německa a odmítá jít do školy. Jana ho zavede k lékaři, který ho pošle domů.

Za několik dní volá Janě Frantova maminka, protože ho nenašla doma a má o něj strach. Franta ve snaze utéct před otcem a jeho plány spolyká prášky a ukryje se v domě, kde bydlí spolužačka Jana i třídní učitelka Vondrová. Ty ho zachrání a jeho otec si uvědomí, že by se v budoucnu musel skrývat, od plánů poslat syna do Německa upustí a přestane se s Němci stýkat.

Otec Jany se s dalšími kamarády schází a poslouchají zakázaný rozhlas. Později z toho vzejdou problémy, dva z nich zatknou a otec se nějakou dobu skrývá. Goldmannovi věří v lepší budoucnost. „*Cesta spravedlivých je jak jasné světlo, které svítí pořád víc, až je tu den.*“¹¹⁵

Přátelství pokračuje i na začátku dalšího školního roku. V tu dobu jsou Židé transportováni do koncentračních táborů.

„*Co je to transport?*“ zeptala se Janka. ...

„*Transport znamená přepravu. Dá se říct, že z Prahy dojel do Pardubic transport zboží.*“ ...
„*Přepravovat se dá cokoliv. Nebo kohokoliv. Třeba Židy,*“ vysvětlil jí pan Goldmann.“¹¹⁶

¹¹⁵ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 151.

¹¹⁶ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 174.

Janě to přijde nemožné, že by se takové věci stávaly doopravdy. „Možné to je. Už to tu víckrát bylo. Víš, Janko, lidé přicházejí a zase odcházejí. Nejen do transportu. Taky do války a do všech možných trápení a nakonec všichni ze života. Tohle je nejjistější pravda, jakou známe, a přesto každého vždycky znovu zaskočí.“¹¹⁷

Jana na čtrnáct dní onemocní, a když se uzdraví, rodiče jí oznámí, že Goldmannovi museli odjet transportem. Janě se zhroutl svět a dlouho nemůže zapomenout na ztrátu kamarádky, kterou už v životě neuvidí. „Když byla Janka malá, myslela si, že kdyby šel člověk pořád dál a dál, došel by nakonec až k velké černé díře. Vlastně až k ohromnému černému nic. Jednou nohou by stál ještě na zemi a druhou už v té bezedné prázdnotě. A přes to všechno, co si pak s Dinou povídaly o vesmíru, nikdy se téhle představy docela nezbavila a teď najednou věděla, že je správná. Jenže ta černá prázdnota byla mnohem blíž. Tam, kde dřív existovalo Karamelové království.“¹¹⁸

Poslední kapitola Zase osmého května navazuje na první a uzavírá tak vzpomínky stárnoucí postavy, které se autorce se během jednoho roku podařilo zachytit. Jedná se o všechny možné oblasti protižidovských opatření, popsala nejen zákazy ale i skrývání se a transporty.

Kniha by mohla oslovit dívky v pubertálním věku, protože se zabývá vážným tématem a událostmi, které se opravdu staly. Nekončí sice šťastně, ale lze v ní najít historické prvky a nádherné přátelství, které nepřekazí ani rasová odlišnost a protižidovská opatření.

Kniha obsahuje přímou řeč, již podtrhuje celý příběh a dodává mu spád. V textu se často objevují hovorové a nespisovné výrazy, například *dyž, dějou, odtamtud, nádhernej*. Za publikaci Zakázané holky získala Bořkovcová v roce 1995 ocenění Zlatá stuha za literární text.

¹¹⁷ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 179.

¹¹⁸ BOŘKOVCOVÁ, cit. 104, s. 194-195.

4. OBRAZ ČESKÉ MINULOSTI V SOUČASNÉ ČESKÉ HISTORICKÉ A ŽIVOTOPISNÉ LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Náš národ má na co být hrdý, ať už se jedná o jeho materiální, nebo duchovní bohatství. Materiální bohatství v sobě zahrnuje různé stavby, umělecká díla i hudbu. Duchovní bohatství po sobě na zemi zanechávají různé osobnosti: spisovatelé, umělci, vědci nebo filozofové. Pomocí literatury můžeme zachytit události, které předáme další generaci, můžeme jim v knihách podat obraz našeho národa v určité situaci.

Autoři historické a životopisné literatury pro děti a mládež se snaží čtenářům pomocí literárního díla předat informace o naší minulosti. Diplomová práce analyzuje literární díla, která ukazují minulost naší země v různých historických etapách a z různých pohledů.

Jedním z obrazů jsou válečné hrůzy a role našeho státu i obyvatelstva v něm. Nelehký úděl Židů během druhé světové války zobrazují publikace *Hanin kufřík* (K. Lemane), *Píšu a sešit mi leží na kolenou a Zakázané holky* (H. Bořkovcová). Autoři těchto děl se snaží předat dětem a mládeži obraz života za zdmi koncentračních táborů, přibližují čtenáři, s jakými životními překážkami se člověk setkal, když se narodil jako Žid. Tito lidé byli bráni jako něco podřadného, jejich důstojnost byla pošlapána a ničena. Přesto i Židé byli právoplatnou součástí našeho národa a jejich životy, myšlenky a činy spolu s ostatními lidmi utvářely naši historii.

Kladný vztah k naší kultuře lze u dětí pěstovat i pomocí vyprávění o životech těch, kteří se zasloužili o rozkvet naší země po materiální a po duchovní stránce. *Příběhy českých knížat a králů* ukazují, že i v minulosti hrála naše země významnou úlohu v Evropě. Osobnosti jako byl *Karel IV.* nebo *Antonín Dvořák* jsou známy po celém světě. Díky Karlu IV. můžeme nejen my, ale i obyvatelé dalších států dodnes obdivovat architektonické krásy našeho hlavního města, které nechal vybudovat. Antonín Dvořák nás už za svého života proslavil až v „Novém světě“. Jeho skladby jsou dodnes živé a hrané.

Další významný český panovník patří k lidem, jejichž jednání je dodnes předkládáno ostatním jako vzor dobrého života. Patrona České země, svatého Václava, Pecháčková ve své knize *Legenda o svatém Václavovi* předkládá jako vzor moudrosti, zbožnosti a panovníka

pověstného smírnou politikou, která zajistila zemi mír. Je patronem a ochráncem českého vojska. Jeho význam dokládají nesčetná umělecká díla i dodnes zpívaný svatováclavský chorál. Na jeho památku je v naší zemi 28. září státní svátek. Když naši zemi navštívil papež Benedikt XVI., bylo to právě k oslavě výročí Václavova narození. Jako bojovníka na koni si ho připomínáme také na jedné z českých kovových mincí.

Životy dalších českých světců děti poznají v knize *České nebe*. Nejsou to už šlechticové. Byli obyčejnými lidmi, které proslavili jejich velké skutky. I v těžkých časech se nevzdali a bojovali často za blaho naší země až do poslední chvíle. Dodnes k nim můžeme vzhlížet a snažit se co nejvíce přiblížit jejich životu.

Kladný vztah k historii lze dětem předat pomocí knih, které doplní jejich znalosti z učebnic. *Fiorella a hřbitov upírů* od Vlastimila Vondrušky zobrazuje pomocí dobrodružného románu historii rudolfínské Prahy a seznamuje je s reáliemi tehdejší doby a s životem obyčejných lidí, navíc očima dětí. Pro doplnění o přesnější informace poslouží encyklopedická kniha *Život ve středověku*.

To, že jsme malý národ v rámci Evropy, ale přesto významný, dokazuje ve své knize *Historie Evropy: Obrazové putování* i autorka Renáta Fučíková. Ve svém díle vyzdvihuje náš národ v období Přemyslovců a uvádí v ní také jména českých rodáků, kteří svými objevy, vynálezy nebo názory ovlivnili celý svět. Kromě Přemyslovců dále zmiňuje například Josefa Ressela, Gregora Johanna Mendela, Sigmunda Freuda nebo Václava Havla.

Literatura pro děti a mládež plní funkci informativní, výchovnou a estetickou. Je tomu tak i v současné české historické a životopisné literatuře, která informuje čtenáře o důležitých historických meznících a událostech. Zobrazováním příkladů životů významných osobností vychovává a vede děti ke snaze o dobrý život. Výtvarná hodnota děl pak plní funkci estetickou.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsme se zabývali historickou a životopisnou tematikou v literatuře pro děti a mládež. Na základě analyzovaných děl vydaných po roce 2000 jsme představili obraz českého národa v dílech současné literatury pro děti a mládež.

V první kapitole se zabýváme vymezením oblasti historické a životopisné literatury v rámci literatury pro děti a mládež. Druhá část diplomové práce je věnována popisu historické tematiky v literatuře pro mladší čtenáře. Vybrané knihy mají nejen informativní, ale také naučný charakter, který je podpořen vynikajícími ilustracemi, jež čtenáře k jejich četbě více přilákají.

Další část zaměřená na životopisnou tematiku osloví spíše starší čtenáře. Zabýváme se tématem druhé světové války a především židovskou otázkou. Dále je věnován prostor osobnosti z uměleckých kruhů Antonínu Dvořákovi, českému panovníku Karlu IV. a významným českým světcům a světicím.

Poslední část uzavírá a shrnuje získané poznatky z přečtených knih a všímá si společného prvku analyzovaných děl, kterým je zobrazování českého národa. Přestože se jedná o rozmanitá témata, spojuje je náš národ. Tato díla mohou dětem poskytnout důvody, proč být hrdí, že jsou Češi. Jednou díky takovým knihám a významným osobnostem budou třeba schopni zdůvodnit svůj kladný vztah k naší vlasti.

Z pohledu dětí, zvláště těch mladších, jsou pojmy jako Přemyslovci a středověk hodně vzdálené. Díky přiblížení událostí z dějin všedního dne pomocí dětských postav si mohou čtenáři situaci snáze představit, a tak ji i lépe pochopit. Protože autoři psali tyto knihy pro děti a mládež, užívají srozumitelné výrazy a cizí slova v textu vysvětlují.

Až budu mít jednou děti (a to ve třídě jako učitelka nebo dcery a syny jako matka), chci si spolu s nimi číst a o přečtených textech rozmlouvat. Povedu je k tomu, že budou schopni o svých pocitech a dojmech z četby vyprávět. V dnešní uspěchané a počítačové době plné zkratk a symbolů v komunikaci se pak dokážou domluvit a nebudou se bát vyjádřit svůj názor.

SEZNAM PRIMÁRNÍ POUŽITÉ LITERATURY

BOŘKOVCOVÁ, Hana. *Zakázané holky*. Praha: Albatros, 1995. 205 s. ISBN 80-00-00216-7.

BOŘKOVCOVÁ, Hana a KOSÁK, Michal, ed. *Píšu a sešit mi leží na kolenou: deníky 1940-1946*. Praha: Plus, 2011. 379 s. ISBN 978-80-259-0055-0.

FUČÍKOVÁ, Renáta. *Antonín Dvořák*. Praha: Práh, 2012. [54] s. Největší Češi. ISBN 978-80-7252-409-9.

FUČÍKOVÁ, Renáta a KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Historie Evropy: obrazové putování*. Praha: Práh, 2011. 447 s. ISBN 978-80-7252-339-9.

JEŽKOVÁ, Alena. *České nebe*. Praha: Práh, 2012. 97 s. ISBN 978-80-7252-362-7.

JEŽKOVÁ, Alena. *Karel IV*. Praha: Práh, 2005. [40] s. Největší Češi. ISBN 80-7252-127-6.

JEŽKOVÁ, Alena. *Příběhy českých knížat a králů*. Praha: Albatros, 2007. 132 s. ISBN 978-80-00-01999-4.

LEVINE, Karen. *Hanin kufřík: příběh dívky, která se nevrátila*. Praha: Židovské muzeum, 2004. 117 s. ISBN 80-7178-796-5.

PECHÁČKOVÁ, Ivana. *Legenda o svatém Václavovi*. Praha: MEANDER, 2008. 44 s. ISBN 978-80-86283-54-8.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Fiorella a hřbitov upírů: dobrodružství dcery dvorního alchymisty císaře Rudolfa II*. Brno: MOBA, ©2012. 310 s. ISBN 978-80-243-4647-2.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Život ve středověku*. Praha: Albatros, 2007. 398 s. Oko. Klub mladých čtenářů. ISBN 978-80-00-01701-3.

SEZNAM SEKUNDÁRNÍ POUŽITÉ LITERATURY

GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: (ve srovnávacím žánrovém pohledu)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 245 s.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6.

MOCNÁ, Dagmar a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X.

PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s. ISBN 80-7182-124-1.

REISSNER, Martin. Blízké vzdálené české dějiny. In: *Ladění: časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2008, roč. 13, č. 1, s. 10-11. ISSN: 1211-3484.

REISSNER, Martin. Karel IV. obrazem a slovem. In: *Ladění: časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2006, roč. 11, č. 1, s. 14-15. ISSN 1211-3484.

REISSNER, Martin. Příběh dívky, která se nevrátila. In: *Ladění: časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2004, roč. 9, č. 2, s. 14-15. ISSN 1211-3484.

REISSNER, Martin. Středověk od A do Ž. In: *Ladění: časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2007, roč. 12, č. 2, s. 27-28. ISSN 1211-3484.

ŘEŘICHOVÁ, Vlasta. České dějiny pohledem současné literatury pro děti a mládež (Využití literatury pro děti a mládež ve výuce společenských věd). In: Beneš, Z. (ed.): *Historie a škola. Díl VI. Klíčové kompetence a současný stav vzdělávání v dějepise*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání - Divize nakladatelství Tauris, 2009. 119 s. ISBN 978-80-211-0571-3.

ŠUBRTOVÁ, Milena et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. II., Čeští spisovatelé*. Praha: Libri, 2012. 465 s. ISBN 978-80-7277-506-4.

URBANOVÁ, Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepce)*. Olomouc: Votobia, 2004. 457 s. ISBN 80-7220-185-9.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

3 minuty s ... Ivana Pecháčková - Legenda o svatém Václavovi [online]. [cit. 2013-03-30].

Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=NsfS25Rv0Oo>

3 minuty s ... Renáta Fučíková - Historie Evropy - Obrazové putování [online]. [cit. 2012-11-

23]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=WyAFIzR9NA8>

Hana's story [online]. [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.hanassuitcase.ca/>

ČESKÁ TELEVIZE. *Antonín Dvořák jako komiksový hrdina*. [online]. [cit. 2013-03-30].

Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/206991-antonin-dvorak-jako-komiksovy-hrdina/>

ČESKÝ ROZHLAS. *Renáta Fučíková - ilustrátorka a grafička - ČRo Region, Středočeský kraj - zprávy, hudba, humor (Český rozhlas)* [online]. [cit. 2012-11-23]. Dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/strednicechy/tandem/_zprava/renata-fucikova-ilustratorka-a-graficka--1034328

DRBALOVÁ, Petra. *Projekt ZMIZELÍ SOUSEDÉ* [online]. [cit. 2013-02-17]. Dostupné z:

<http://www.zmizeli-sousedede.cz/>

FORMÁNEK, Š. *Historie Evropy*. [online]. [cit. 2012-11-23]. Dostupné z:

<http://www.historieevropy.cz>

FORMÁNEK, Šimon. *Rozhovor autorek s nakladatelem, Historie Evropy*. [online]. [cit.

2012-11-23]. Dostupné z: <http://www.historieevropy.cz/rozhovor-autorek-s-nakladatelem/>

HERMAN, M. *Antonín Dvořák, další velká biografie pro děti od Renáty Fučíkové* [online].

[cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-od-10-let/naune-od-10-let/4252-antonin-dvorak-fucikova-kniha-prah>

HERMAN, Mik. *Historie Evropy, výjimečné obrazové putování pro děti od Renáty Fučíkové* [online]. [cit. 2012-11-23]. Dostupné z:

http://www.citarny.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=3383:historie-evropy-fucikova-pro-deti&catid=22:naucne-knihy&Itemid=4158

KUNC, Ondřej. *iLiteratura - Fučíková, Renáta: Antonín Dvořák* [online]. [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/30937/fucikova-renata-antonin-dvorak>

LÍŠKA, M. *Vlastimil Vondruška: Spisovatel a historik*. [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.vlastimilvondruska.cz/index.php>

LÍŠKA, M. *Vlastimil Vondruška: Spisovatel a historik*. [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.vlastimilvondruska.cz/talkshow.php>

LÍŠKA, M. *Vlastimil Vondruška: Spisovatel a historik*. [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.vlastimilvondruska.cz/zivotopis.php>

MS.CZ. *Alena Ježková | České nebe* [online]. [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.alenajezkova.cz/knihy/ceske-nebe/>

PIORECKÝ, Karel. *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. - Michal Kosák (ed.): Hana Bořkovcová - Píšu a sešit mi leží na kolenou. Deníky 1940–1946 (Plus, Praha 2011)* [online]. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/cs/publikace/publikace-pracovnik-ustavu-2/1170-michal-kosak-ed-hana-bokovcova-piu-a-seit-mi-lei-na-kolenou-deniky-19401946-plus-praha-2011->

VIZUS. *Píšu a sešit mi leží na kolenou - Portál české literatury* [online]. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/nove-knihy/pisu-a-sesit-mi-lezi-na-kolenou/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Cíchová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Historická a životopisná tematika v současné literatuře pro děti a mládež
Název v angličtině:	The historical and biographical issues in contemporary literature for children and youth
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá historickou a životopisnou tematikou v literatuře pro děti a mládež. Zaměřuje se na díla vydaná po roce 2000 a soustřeďuje se na zobrazení české historie a nejvýznamnějších osobností české minulosti.
Klíčová slova:	literatura pro děti a mládež, historická literatura, životopisná literatura
Anotace v angličtině:	The diploma thesis deals with the historical and biographical themes in children's and youth literature. This work focuses on the publications edited after year 2000 and it is concentrated on mapping the Czech history and those most important personalities of the Czech history.
Klíčová slova v angličtině:	children's and youth literature, historical literature, biographical literature
Rozsah práce:	73 stran
Jazyk práce:	Čeština